

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pěstounská péče na přechodnou dobu z pohledu náhradních matek

Temporary foster care from the perspective of foster mothers

Elen Zdražilová

Vedoucí práce: Mgr. Hana Novotná

Studijní program: Psychologie

Studijní obor: Psychologie s rozšířením o speciální pedagogiku

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Pěstounská péče na přechodnou dobu z pohledu náhradních matek potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 5. 2020

Poděkování

Chtěla bych především velmi poděkovat své vedoucí práce Mgr. Haně Novotné za její trpělivost a cenné připomínky, které mi vždy pomohly posunout se při psaní dál. Děkuji také všem pěstounkám, které mi ochotně věnovaly svůj čas a nechaly mě nahlédnout do svého života. V neposlední řadě chci poděkovat svému manželovi a rodině za podporu při studiu.

ABSTRAKT

Práce se zabývá Pěstounskou péčí na přechodnou dobu (PPPD). Je zaměřena na pojetí tohoto institutu očima náhradních matek, tedy žen, které vykonávají práci pěstounky PPPD. Teoretická část zasazuje tuto formu péče do legislativního rámce, popisuje její základní principy a průběh. Představuje také metodická doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí a dalších odborníků v této oblasti. Dále se zabývá například teorií attachmentu v rámci PPPD, přínosy a riziky pro dítě nebo kritérii, která musí splňovat náhradní matky. Praktická část popisuje kvalitativní výzkum prožívání celého procesu PPPD z pohledu náhradních matek od rozhodnutí stát se pěstounkou až po loučení s dítětem. Mapuje také jejich povědomí o teorii attachmentu v kontextu PPPD. Byly vedeny polostrukturované rozhovory s pěti ženami, které jsou aktuálně pěstovkami PPPD. Zjištěné výsledky jsou diskutovány s odbornými stanovisky k dané oblasti. Z výsledků výzkumu vyplývá důležitost vhodného nastavení role, kterou pěstounka zaujme vůči dítěti, aby na obou stranách posléze došlo ke snazšímu odloučení. Byla zjištěna vysoká míra frustrace, týkající se zejména překročení standardní délky pobytu dítěte v PPPD, obav o budoucnost dítěte a jednání úřadů. Další zjištění se týká malého povědomí pěstounek PPPD o teorii attachmentu, jako klíčové oblasti PPPD.

KLÍČOVÁ SLOVA

Pěstounská péče na přechodnou dobu, náhradní matky, prožívání, citová vazba

ABSTRACT

The work deals with temporary foster care. It focuses on the concept of this institute through the eyes of foster mothers. The theoretical part places this form of care in the legislative framework, describes its basic principles and course. It acquaints with the methodological recommendations of the Ministry of Labour and Social Affairs and other experts in this field. It also deals with, for example, the theory of attachment within temporary foster care, the benefits and risks for the child or the criteria that foster mothers must meet. The practical part describes the qualitative research of experiencing the whole process of temporary foster care from the perspective of foster mothers from the decision to become a foster mother to experience of leaving the child. It maps their awareness of attachment theory in the context of temporary foster care. Semi-structured interviews were conducted with five women who are currently foster mothers. The obtained results are discussed with expert opinions in this field. The results of the research revealed the importance of the appropriate setting of the role that the foster carer will play towards the child, so that it will be easier to separate on both sides. A high degree of frustration was found, especially concerning the exceeding of the standard length of the child's stay in the temporary foster care, concerns about the child's future and the actions of the authorities. Another finding concerns the low awareness of foster mothers about attachment theory as a key area of the temporary foster care.

KEYWORDS

Temporary foster care, foster mothers, experience, attachment

Obsah

Úvod.....	7
Teoretická část.....	8
1 Charakteristika pěstounské péče na přechodnou dobu.....	8
1.1 PPPD v systému náhradní rodinné péče	8
1.2 Legislativní zakotvení	9
1.3 Využití PPPD.....	10
1.4 Specifika PPPD.....	11
2 Průběh PPPD.....	13
2.1 Dítě před přijetím do PPPD.....	13
2.2 Pěstoun PPPD před přijetím dítěte	13
2.3 Převzetí dítěte	14
2.4 Výkon PPPD.....	15
2.5 Předání dítěte.....	16
3 Aktuální statistiky	18
4 Děti v PPPD	20
4.1 Základní psychické potřeby u dětí.....	20
4.2 Teorie attachmentu	21
4.3 Attachmentová vazba v PPPD.....	22
4.4 Přínosy PPPD pro dítě.....	24
4.5 Rizika PPPD pro dítě	25
4.6 Specifika dětí v PPPD.....	26
5 Pěstouni PPPD	28
5.1 Role pěstouna	28
5.2 Kritéria výběru pěstounů.....	29

5.3	Potřeby pěstounů	31
5.4	Specifika náhradních matek	32
5.5	Motivace k výkonu PPPD	33
	Praktická část	35
6	Definice výzkumného problému	35
7	Formulace cíle a výzkumných otázek	36
8	Typ výzkumu a metody získávání dat	37
9	Výzkumný soubor	38
10	Etika výzkumu	39
11	Analýza dat	40
11.1	Základní charakteristika účastnic výzkumu	41
11.2	Výsledky analýzy dat	44
11.2.1	Před výkonem PPPD	45
11.2.2	Během výkonu PPPD	48
11.2.3	Loučení s dítětem a období po výkonu PPPD	58
12	Shrnutí	63
	Diskuze	66
	Závěr	72
	Seznam zkratk	74
	Seznam použitých informačních zdrojů	75
	Seznam příloh	81

Úvod

Pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD) funguje v České republice již od roku 2006. Je však stále relativně novým institutem náhradní rodinné péče.

Její koncept je ve společnosti velmi diskutované téma. Někteří ji považují za přínosnou a smysluplnou, jiní k ní vyjadřují velkou nedůvěru a jsou přesvědčeni, že tento koncept nemůže dobře fungovat. Velmi často se debata týká dětí v PPPD. Odborníci i laici vyjadřují své názory, zda předávání dětí z rodiny do rodiny neškodí jejich vývoji a zda tento institut skutečně sleduje především zájem dítěte.

Přesto, že primární zaměření na dítě je žádoucí, je potřeba neopomíjet ani pěstounky na přechodnou dobu. Jejich úkolem je překonat určitý rozpor, který jejich role přináší a zvládnout nároky, které jsou na ně kladeny. Vystává zde otázka, jak se pěstounky s tímto náročným úkolem vyrovnávají. Proto je tato práce věnována pohledu na PPPD očima těchto žen. Ke zkoumání PPPD mě vedl zájem o oblast náhradní rodinné péče a zejména zkušenost s touto její formou v mém blízkém okolí. Uvažuji také o budoucím profesním uplatnění v této oblasti.

Nejprve bude v teoretické části věnován prostor představení PPPD jako formy náhradní rodinné péče, principům, na kterých je postavena, jejímu legislativnímu rámci a metodickým doporučením. Bude popsáno, jak PPPD obvykle probíhá a jaké jsou její součásti. Bude věnována pozornost také některým psychologickým aspektům, které se týkají pěstounky i dítěte. Zvláštní pozornost bude věnována teorii attachmentu v kontextu PPPD. Praktická část této práce má charakter kvalitativního výzkumu. Výzkumným cílem bude zmapování prožívání pěstounek v průběhu celého procesu PPPD od rozhodnutí stát se pěstounkou až po loučení s dítětem. Vedle prožívání bude také věnována pozornost povědomí pěstounek o teorii attachmentu a jejímu praktickému využití v péči o dítě v PPPD.

Doufám, že tato práce přinese zajímavá zjištění a vnese do oblasti PPPD nové podněty, které přispějí k jejímu zlepšení.

Teoretická část

1 Charakteristika pěstounské péče na přechodnou dobu

Cílem této kapitoly je seznámení s institutem pěstounské péče na přechodnou dobu jako relativně nové formy náhradní výchovy v České republice. Nejprve pojednává o pěstounské péči na přechodnou dobu v kontextu systému náhradní výchovy. Dále poskytuje základní informace o tomto institutu z legislativního hlediska. Věnuje se také účelu, pro který byla tato forma péče stanovena a specifikům, která ji definují.

1.1 PPPD v systému náhradní rodinné péče

Náhradní rodinná péče existuje v České republice vedle ústavní péče jako forma náhradní výchovy. Byla ustanovena pro děti, které z různých důvodů nemůžou být vychovávány ve své původní rodině. V náhradní rodinné péči je dítě svěřeno do péče fyzické osoby a jeho výchova probíhá v prostředí, které se nejvíce podobá přirozenému prostředí rodiny. Ze zákona má náhradní rodinná péče přednost před ústavní výchovou¹. Mezi formy náhradní rodinné péče patří svěřeni dítěte do péče jiné osoby, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje a osvojení (MPSV, 2019).

---

¹ „Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také naříditi ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby.“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 971 odst. 1)

„Opatření sociálně-právní ochrany musí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí a není-li to možné v náhradním rodinném prostředí; při tom se postupuje s využitím metod sociální práce a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům.“ (Zákon č. 359/1999 Sb., § 9a odst. 2)

Pěstounská péče na přechodnou dobu je tedy forma náhradní rodinné péče, která umožňuje výchovu dítěte v náhradním rodinném prostředí, pouze však po omezenou, nezbytně nutnou dobu, než se najde trvalé řešení situace dítěte. Dítě je do PPPD svěřeno soudem, a to pouze pěstounům, vedeným ve zvláštní evidenci. Tato forma péče může trvat nejdéle jeden rok (MPSV, 2013).

1.2 Legislativní zakotvení

Náhradní rodinnou péči u nás v současnosti upravuje zákon č. 89/2012Sb., Občanský zákoník a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen SPOD). Pěstounská péče na přechodnou dobu byla v České republice ustanovena 1. 6. 2006 novou právní úpravou pěstounské péče, která byla součástí zákona o rodině (Bubleová et al., 2011). Pazlarová (2016) uvádí, že tento institut byl však do roku 2013 využíván jen minimálně, a to z důvodu nedostatečné finanční a sociální podpory pěstounů.

Novela zákona č. 359/1999 Sb. o SPOD, která nastala 1.1. 2013, umožnila skutečný rozvoj PPPD. V tomto přelomovém roce došlo k výraznému zvýšení dávek pěstounské péče a rozvoji tzv. doprovázení pěstounů a dalších organizací poskytujících profesionální podporu pěstounům. Velmi důležitým krokem bylo, že díky této novele přestal existovat pojem „dítě vhodné pro svěřeni do náhradní rodinné péče“, a všem orgánům sociálně právní ochrany byla uložena povinnost vyhledávat náhradní rodinnou péči pro každé dítě, které se ocitlo bez rodičovské péče (Macela, 2019).

Dle Vyskočila (2014) byly touto novelou upřesněny možnosti využití PPPD a stanoveny jasné podmínky jejího fungování. Dále říká, že účelem PPPD je zejména čas potřebný k tomu, aby rodiče dětí mohli upravit své poměry a byli tak připraveni k přijetí dítěte zpět do své péče.

I přes existenci novely zákona stále panovala nejednotnost v praxi a přístupech k PPPD. Za tímto účelem byl vydán metodický manuál s názvem Informace o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. Zde nalezneme především metodickou informaci k postupům úřadů při evidenci pěstounů a umístování dětí do PPPD (MPSV, 2013).

Legislativní vývoj PPPD byl završen přijetím nového Občanského zákoníku s účinností od 1. 1. 2014. Zde byla zdůrazněna přechodnost jakékoliv pěstounské péče, jelikož se její fungování má odvíjet od situace v rodině dítěte. Na pěstounskou péči tedy nový Občanský zákoník nahlíží z perspektivy přirozeného vztahu mezi dítětem, jeho rodičem a dalšími příbuznými. V praxi to znamená, že když rodič žádá dítě zpět do své péče a tato žádost není v rozporu se zájmy dítěte, měl by soud tomuto přání vyhovět. Z toho pro pěstouna vyplývá specifická povinnost rozvíjet a udržovat vztah dítěte s příbuznými. Těmito kroky se role pěstouna pomalu obrací k roli profesionála, zejména, pokud se jedná o PPPD (Macela, 2019).

1.3 Využití PPPD

Dle MPSV (2013) je v současné době nejčastěji využívána tzv. raná pěstounská péče, jak to předpokládá § 27a odst. 7 písmo b) a c) zákona č. 359/1999 Sb. o SPOD². PPPD však může sloužit také starším dětem.

Jak shrnuje Pazlarová (2016), jsou tři hlavní okolnosti, za kterých může být PPPD využita.

V první řadě se do této péče dostávají novorozenci, které si rodiče nechtějí převzít do péče. Zde se poté čeká na souhlas rodičů k osvojení, nebo na jejich dlouhodobý nezájem o dítě, načež jsou rodiče na základě soudního jednání zbaveni rodičovské zodpovědnosti.

Dále se jedná o novorozence, jejichž rodiče si je ze závažného důvodu nemohou převzít do péče. Typickou příčinou bývá drogová závislost, psychiatrická diagnóza nebo bezdomovectví. PPPD tak poskytuje rodičům určitý čas pro vyřešení tíživé situace.

Do PPPD můžou být svěřeny také starší děti, a to například děti rodičů samoživitelů, kteří se o své dítě dočasně nemohou postarat z různých důvodů (hospitalizace, výkon trestu odnětí svobody apod.). V tomto případě můžeme mluvit o této službě v podstatě jako o rozšíření podpůrné sociální sítě kolem rodiny.

Gabriel a Novák (2008) také zahrnují tři již zmíněné skupiny dětí a dále definuje ještě další situace, kdy je umístění do PPPD vhodné. Jedná se o případy dětí z dlouhodobě nefunkčních rodin, kde může docházet ke zneužívání některých členů rodiny nebo

---

² Rané pěstounské péči se u České republiky začali jako první věnovat manželé Hláskovi a zasloužili se také o její propagaci. Jejich péči prošlo celkem 18 dětí (Třešňák, 2019).

z rodin, ohrožených pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu. Zmiňuje také děti vážně nemocné či děti s poruchami chování, jejichž rodiče se o ně nezvládají starat. Nakonec se také může jednat o děti vrácené z neúspěšné formy náhradní rodinné péče.

PPPD umožňuje dítěti vyrůstat v náhradním rodinném prostředí u proškolených pěstounů. Tato forma má přednost před kolektivní péčí (tzn. ústavní péčí či zařízení pro děti, vyžadující okamžitou pomoc, dále jen ZDVOP). Její přechodný a krizový ráz umožňuje rodičům upravit své osobní, rodinné nebo majetkové poměry, aby se co nejdříve opět mohli ujmout péče o dítě (MPSV, 2013). Ačkoliv stále většina dětí přechází z PPPD do jiné formy náhradní rodinné péče, je snaha o návrat co největšího počtu dětí k původní rodině³.

1.4 Specifika PPPD

Mnoho podob pěstounské péče bychom mohli nazvat přechodnými⁴. Termín pěstounská péče na přechodnou dobu se ale užívá pro institut, který má několik specifík popsaných v metodické informaci (MPSV, 2013) a zakotvených v zákoně č. 359/1999 Sb. o SPOD. Přechodnou dobou se v tomto případě dle MPSV (2013) rozumí:

1. doba, po kterou rodič nemůže své dítě vychovávat ze závažných zdravotních či sociálních důvodů;
2. doba, po jejímž uplynutí může podat rodič souhlas s osvojením;
3. doba, dokud soud nevydá pravomocné rozhodnutí o tom, že souhlas rodičů s osvojením není třeba. V tomto případě se dle Bubleové et al. (2011) jedná o děti:
  - a) o které rodiče do jednoho roku věku neprojevili po dobu dvou měsíců zájem, přičemž soud zkoumá možné překážky, které jim v projevení zájmu mohly bránit;

---

³ Dle MPSV se za rok 2014 se k vlastní rodině z PPPD vrátilo 28 dětí (2019c), v roce 2015 to bylo 49 dětí (2019d) a v roce 2018 již 73 dětí (2019b).

⁴ Platný zákon o sociálně právní ochraně dětí používá pojem „pěstounská péče na přechodnou dobu“. Pojem „přechodná pěstounská péče“ používáme jako pojem s širším obsahem (Vránová, 2011).

- b) o které rodiče po dobu nejméně šesti měsíců neprojevovali opravdový zájem, zejména pravidelnými návštěvami a dobrovolným plněním vyživovací povinnosti a úpravou svých rodinných a sociálních poměrů ve prospěch péče o dítě.

Bubleová et al. (2011) dodává, že v případě druhého a třetího bodu soudy svěřují dítě do PPPD na základě předběžného opatření.

PPPD je časově omezená, může trvat nejdéle jeden rok (MPSV, 2013). Péče může být prodloužena s ohledem na sourozence, kteří byli svěřeni do téže rodiny. Doba péče však nesmí přesáhnout jeden rok po přijetí posledního ze sourozenců. (Vyskočil, 2014). U této formy péče dále může svěřeni dítěte do PPPD proběhnout pouze na návrh OSPOD a o svěřeni dítěte dále rozhoduje soud. Dítě může být svěřeno jen osobám vedeným v evidenci pěstounů na přechodnou dobu (MPSV, 2013).

Osoby ve zvláštní evidenci pěstounů na přechodnou dobu pobírají odměnu 20 000 Kč, a to i v případě, že pěstoun v evidenci aktuálně nepečuje o žádné dítě. Tuto odměnu pobírají také, když pečují o dítě s maximálně prvním stupněm závislosti na pomoci jiné osoby. Pokud pěstoun pečuje o dítě závislé na péči jiné osoby na druhém až čtvrtém stupni, činí odměna 24 000 Kč. Pěstoun má také nárok na peněžitou pomoc v mateřství, pokud jsou splněny další zákonem stanovené podmínky⁵. Platí zde pravidlo, že pěstoun pobírá peněžitou odměnu i v době, kdy mu není svěřeno žádné dítě. Měl by však zůstat v pohotovosti a přijmout i dítě v krizové situaci bezprostředně po rozhodnutí soudu (MPSV, 2013).

Dle Gabriela a Nováka (2008) patří mezi základní specifika PPPD, kterými se odlišuje od jiných typů náhradní rodinné péče, co největší míra spolupráce s biologickými rodiči a zachování možnosti návratu k původní rodině. Rodičům by PPPD měla poskytovat čas k vyřešení osobních problémů, aby se mohli připravit na opětovné přijetí dítěte.

---

⁵ § 32 odst. 1 písmo b) zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Tento nárok na podporu však nevzniká, pokud účast na nemocenském pojištění vznikla pobíráním odměny pěstouna.

2 Průběh PPPD

V následujících podkapitolách jsou popsány jednotlivé kroky, ze kterých se skládá proces PPPD. Jedná se o období před jeho započítáním z hlediska dítěte i pěstouna. Dále kapitola pojednává o základních aspektech předání dítěte do PPPD, o jeho průběhu a nastiňuje jednotlivé kroky předání dítěte následným pečovateli. Je zde kladen důraz na definování rolí jednotlivých aktérů v celém procesu a na důležité formální kroky, které je nutné podniknout.

2.1 Dítě před přijetím do PPPD

Příprava dítěte před umístěním do PPPD je nezbytná a měla by být uskutečněna s ohledem na věk dítěte. Dítěti by mělo být vysvětleno, jaká situace nastala, kdo jsou pěstouni a měl by mu být předložen plán kontaktu s vlastní rodinou. Ve spolupráci s dítětem a pokud možno i s jeho rodinou by měly být plánovány další kroky. Výjimku tvoří případy předání dítěte do PPPD ihned po narození na základě předběžného opatření, dokud neuplyne lhůta šesti týdnů pro udělení souhlasu rodiče s osvojením nebo dokud soud pravomocně nerozhodne o splnění podmínek nezájmu o dítě ze strany rodičů (MPSV, 2013).

2.2 Pěstoun PPPD před přijetím dítěte

Krajské úřady vedou evidenci žadatelů o výkon PPPD a poskytují ji obecním úřadům obcí s rozšířenou působností. Evidence kromě osobních údajů žadatelů obsahuje také kontakt na příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) dle místa bydliště. Obsahuje pohotovostní telefonní číslo a kontakt na úřad nebo organizaci, která s pěstouny uzavřela smlouvu o výkonu PPPD. Dále obsahuje počet a věk dětí žijících v rodině nebo údaje o charakteristice a počtu dětí, kterým je osoba v evidenci schopna poskytovat PPPD.

Pokud se sociální pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností dozví o dítěti, které je potřeba umístit do PPPD, osloví tzv. doprovázející organizace. Tyto organizace mají uzavřenou dohodu o PPPD s osobami v evidenci a zjišťují, zda by některá osoba mohla dítě přijmout. S pěstouny vzniklou situaci nejprve projednává zaměstnanec úřadu nebo organizace, kde mají pěstouni podepsanou dohodu. Měl by mít na zřeteli

specializaci daných pěstounů⁶. Pěstouni mohou dítě odmítnout pouze ze závažných důvodů, jako je například příliš krátká doba před odevzdáním přechozího dítěte, nebo nedořešené zpracování ztráty. Pro bezdůvodné odmítnutí dítěte mohou být pěstouni vyřazeni z evidence.

Povaha PPPD klade na pěstouny velké nároky. Pěstouni by měli být schopni přijmout dítě ve velmi krátkém čase, často v řádu několika dnů nebo dokonce hodin. Proto by měli být neustále připraveni (MPSV, 2013). Pazlarová (2016) uvádí, že by měli mít zmapované potenciálně potřebné služby včetně pediatra, který bude ochoten převzít dítě do péče. Také by měli mít připravenou specifickou výbavu, hlavně pro nejmenší děti, a v mezičase ji doplňovat. Před samotným přijetím dítěte by měli znát životní historii a traumata, kterými si přijímané dítě prošlo, aby na ně poté dokázali vhodně reagovat.

2.3 Převzetí dítěte

Svěření dítěte soudem do PPPD může proběhnout pouze na návrh OSPOD, a to, pokud jsou splněny následující obecné podmínky (MPSV, 2013):

- chybí zabezpečení výchovy v rodině (zde je třeba zhodnotit, zda důvodem pro umístění dítěte do náhradní péče nejsou pouze nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů);
- dítě má zájem na zařazení do náhradní výchovy a kladně se k této péči vyjádřilo přiměřeně věku;
- existuje vhodná osoba v evidenci žadatelů o PPPD a s přijetím dítěte souhlasí.

Po splnění těchto podmínek připravuje OSPOD podklady pro vydání předběžného opatření a ve spolupráci s klíčovým pracovníkem, pěstounem a případně i biologickou rodinou připravuje individuální plán ochrany dítěte (dále jen IPOD), jehož účelem je najít pro dítě co nejrychleji trvalé řešení.

Dále pěstoun přebírá soudem vydané předběžné opatření (do jeho vydání nemá nárok na informace o zdravotním stavu dítěte). V tzv. předávacím subjektu, kterým je například

---

⁶ Ve smyslu §27a odst.3 písm. f) zákona č. 359/1999 Sb. o SPOD. Je na místě zvážení cílové skupiny dětí pro konkrétní pěstouny, ale zároveň by tento výběr neměl být zúžený natolik, aby byl v rozporu se smyslem PPPD (např. vymezení se vůči etniku dítěte) (MPSV, 2013).

porodnice, dostává pěstoun veškeré dostupné informace o dítěti a důležité dokumenty dítěte. Při přebírání dítěte by měl pořídit fotografie, aby je následně mohl zanést do knihy života dítěte⁷ (Hlásková, 2014).

2.4 Výkon PPPD

PPPD je překlenovacím institutem. Zákon č. 359/1999 Sb. o SPOD v tomto případě ukládá povinnost minimálně jednou za tři měsíce přezkoumat důvody k trvání PPPD. V případě, že soud společně s OSPOD shledá možnost návratu dítěte do původní rodiny nebo do dlouhodobé náhradní rodinné péče, zruší rozhodnutí o PPPD.

Dítě, které přišlo k přechodným pěstounům se nachází ve specifické situaci a má mnoho potřeb, které kladou velké nároky na jeho pečovatele. Svou roli v péči o dítě v PPPD mají také další odborníci a instituce, jako je OSPOD nebo doprovázející organizace.

Dítě by mělo čekat na řešení své situace jen nezbytně dlouhou dobu, protože každý den může být pro jeho vývoj významný (Hlásková, 2019). Potřeby dětí se liší podle věku a úkolem pěstouna je na ně reagovat a naplňovat je. Zejména u dětí kojeneckého věku je nejdůležitějším úkolem pěstouna na přechodnou dobu podpořit schopnost dítěte navázat citovou vazbu s pečující osobou (Pazlarová, 2016). Podrobněji se této problematice věnuje kapitola 4.

Kontakt dítěte s biologickou rodinou je také jedním ze základních pilířů PPPD, jelikož se často počítá s návratem dítěte do původní rodiny. Součástí dohody o výkonu PPPD je stanovení podmínek kontaktu dítěte s rodinou. Pěstouni by měli být na tato setkání připraveni a měli by dostat adekvátní podporu k jejich realizaci. Pěstouni by také měli úzce spolupracovat s odborníky. Jejich vzájemný přístup by měl být partnerský a rovnocenný (Pazlarová, 2016).

---

⁷ Kniha života obsahuje důležité momenty ze života dítěte včetně jeho minulosti pomocí fotografií, popisků či vyobrazení nebo vložení památečních předmětů. Na vytváření knihy se podílí samo dítě a práce s ní otevírá v náhradních rodinách prostor pro přirozenou komunikaci s dítětem o jeho minulosti a napomáhá tak budování zdravé identity dítěte. (Pokorná, 2012)

Metodické doporučení Magistrátu hlavního města Prahy (MHMP, 2018) zde zdůrazňuje především roli OSPOD, který plní roli sociálně právní ochrany dítěte, zpracovává IPOD dítěte, poskytuje pomoc a poradenství pěstounské rodině apod. Dále je v úzkém kontaktu s rodinou doprovázející organizace, která zajišťuje různé služby pěstounům (doprovázení, vzdělávání) nebo vypracovává zprávy. Pěstoun dále musí spolupracovat například s pediatrem, kterého musí s dítětem navštívit nejdéle dva dny po jeho převzetí.

Zákon č. 359/1999 Sb. o SPOD stanoví povinnost subjektu, který s pěstouny uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče poskytovat pěstounům poradenství. Jeho smyslem je zejména pomoc při posilování kompetencí pěstounů, zvládnutí následků traumat, deprivace nebo poruch attachmentu svěřených dětí (MPSV, 2019a).

2.5 Předání dítěte

Dle Hláskové (2015) je přebírání dítěte z PPPD velmi důležitý a zároveň velmi citlivý proces. Nejdůležitějším aspektem je zde prožívání dítěte, protože by mělo docházet k překlápení citového pouta na přebírající rodinu. Hlásková (2015) definuje několik fází předávacího procesu a dále tyto kroky podrobněji rozepisuje:

- seznámení rodin (pěstounů a přebírající rodiny);
- načítání péče o dítě;
- přebírání péče o dítě;
- příprava definitivního přechodu dítěte z PPPD;
- definitivní přechod dítěte z PPPD;
- provázení přebírající rodiny po převzetí péče o dítě.

Seznámení rodin je nejčastěji koordinováno doprovázejícím subjektem, který by měl společně s OSPOD vytvořit plán přechodu dítěte. Setkání koordinátora probíhá nejdříve s oběma rodinami zvlášť a poté s oběma rodinami dohromady bez dítěte. Tato setkání slouží ke vzájemnému seznámení a naplánování procesu přechodu dítěte.

Načítání péče probíhá formou předem naplánovaných návštěv přebírající rodiny. Ta pozoruje dítě a všímá si jeho potřeb a zvyků. V této fázi není koordináční pracovník vždy přítomen, ale monitoruje průběh návštěv.

Přebírání péče už vyžaduje upozadění pěstounů a postupné citlivé přenášení kompetencí na přebírající rodinu. Pokud přebírající rodina vyjádří přání být s dítětem o samotě, měl by OSPOD vyhodnotit, zda je to bezpečné pro dítě i pro obě rodiny.

Příprava přechodu dítěte z PPPD znamená domluvení konkrétního termínu předání dítěte za pomoci koordinačního pracovníka a OSPOD. Pěstouni by měli mít prostor řádně se s dítětem rozloučit i za přítomnosti širšího okruhu známých. Koordinační pracovník pomáhá pěstounům shromáždit potřebné dokumenty i osobní věci dítěte. V této chvíli se také domlouvají návštěvy pěstounů v přebírající rodině.

U definitivního přechodu dítěte z PPPD by měl být přítomen koordinační pracovník, který hlídá předání osobních věcí a podepsání dohody o předání dítěte. Provázení po předání plní důležitou úlohu pro dítě, kterému kontakt s bývalými pěstouny pomáhá vyrovnat se s přechodem. Dítě musí chápat, že jeho předání je v pořádku a dospělí jsou s ním srozuměni. Pokud proces předání zvládnou dobře dospělí, dítě mu také porozumí (Hlásková, 2015).

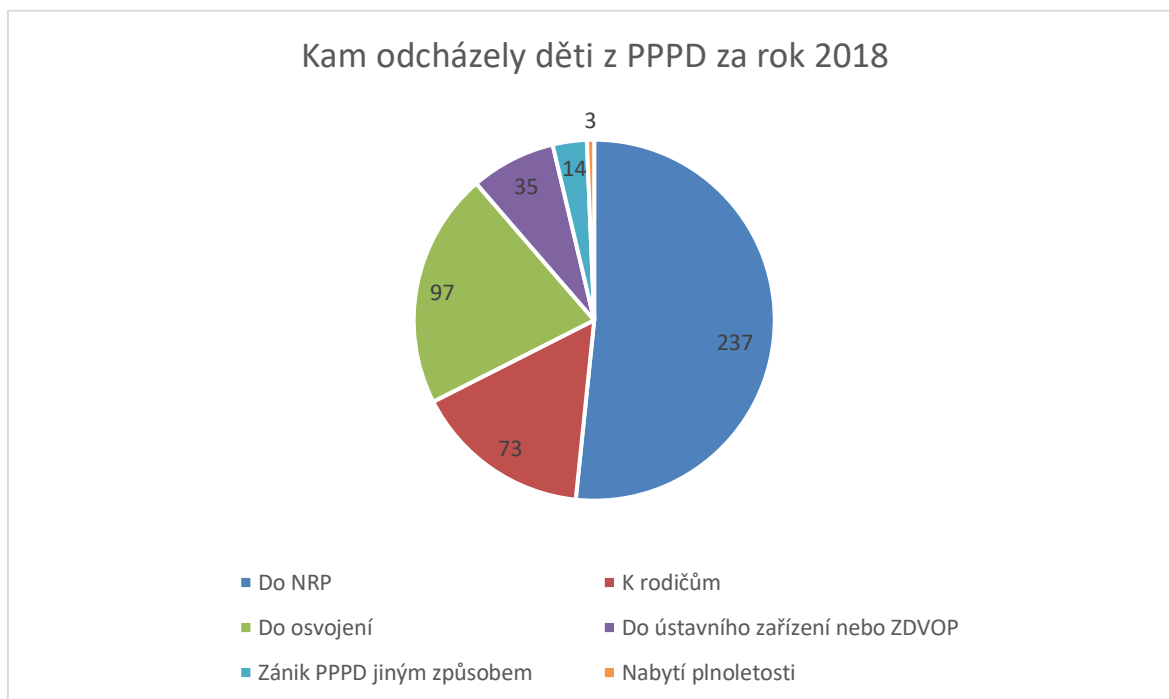
Dle statistiky (MPSV, 2019b) dítě nejčastěji přechází do jiné formy náhradní rodinné péče, ať už se jedná o dlouhodobou pěstounskou péči nebo osvojení. Další možností pro dítě je návrat do původní rodiny nebo dosažení zletilosti. Malé procento dětí se stále po ukončení PPPD ocitá v ústavní péči nebo v zařízení ZDVOP.

3 Aktuální statistiky

Cílem této kapitoly je informovat o aktuálním stavu PPPD v České republice. Nejmladší dostupná data vypovídají o situaci v roce 2018. Z Ročního výkazu o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2018 (MPSV, 2019b) vyplývají následující údaje týkající se PPPD:

- 146 osob podalo žádost o zařazení do evidence žadatelů o PPPD;
- k 31. 12. 2018 působí v České republice celkem 792 pěstounů na přechodnou dobu. Za sledovaný rok přibylo 273 pěstounů a ubylo jich 215;
- za sledovaný rok přijal soud 536 návrhů na umístění dítěte do PPPD, z toho 515 žádostí bylo přijato, 4 žádosti zamítnuty a 11 žádostí nebylo rozhodnuto;
- ve sledovaném roce bylo do PPPD svěřeno na základě rozhodnutí celkem 671 dětí. Z toho největší podíl tvořily děti do 2 let věku (487), dále děti 3-5 let (96), 6-9 let (45) a 10-14 let (31). Zbýlých 12 dětí bylo svěřeno do péče příbuzných, nebo blízkých osob. K 31. 12. 2018 bylo v PPPD umístěno 528 dětí;
- ve sledovaném roce odešlo z PPPD celkem 459 dětí. Z toho 237 dětí přešlo do jiné formy NRP, 73 dětí zpět k rodičům, 97 dětí do osvojení a 35 dětí do ústavního zařízení nebo ZDVOP. 14 dětí odešlo z PPPD jiným způsobem a 3 děti nabyly plnoletosti. Pro přehlednost je tato skutečnost níže znázorněna graficky.

Graf 1: Kam odcházely děti z PPPD za rok 2018

Zdroj: vlastní zpracování

4 Děti v PPPD

Tato kapitola je věnována dětem v PPPD. Jsou zde popsány základní psychické potřeby dítěte a teorie attachmentové vazby. Tyto poznatky jsou následně dány do souvislosti s konceptem PPPD a rozděleny na přínosy a rizika této formy péče pro dítě. Nakonec jsou v kapitole popsána základní specifika dětí, která se dostávají do PPPD.

4.1 Základní psychické potřeby u dětí

Matějček (2005) popisuje základní potřeby každého dítěte. Aby byl zajištěn správný vývoj dítěte, měly být tyto potřeby uspokojeny v dostatečné míře a v pravý čas.

Patří sem dostatečného množství podnětů z vnějšího světa, aby se mohl správně vyvíjet centrální nervový systém. Správný vývoj mozku zajišťuje především adekvátní a citlivá reakce pečovatele na projevy dítěte pomocí očního kontaktu, slov nebo fyzického kontaktu. Tento proces je nazýván *serve-return* interakce (Serve and return, 2020).

Pro dítě je dále dle Matějčka (2005) klíčová potřeba smysluplného světa, který poskytuje dítěti řád věcí a vztahů. Dítě potřebuje vědomí pozitivní identity neboli vlastního „já“. Dítě je svébytnou osobností a má svou vůli, zároveň ale také potřebuje vědět, že se na „své lidi“ může spoléhat, patří k nim a má pro ně hodnotu.

Další potřebou je dle Matějčka (2005) otevřená budoucnost, označována také jako jediná specificky lidská, existenciální potřeba. Myslí se tím vědomí určité životní perspektivy a naděje do budoucnosti. Poslední potřebou je pocit životní jistoty, jejímž činitelem jsou pro dítě „jeho lidé“, tedy nejbližší osoby.

Bakalář a Klégrová, 2000 (*in* Konečná, 2012) řadí mezi základní potřeby dítěte ještě například potřebu poznávání, experimentování a hry. Dále zmiňují také potřebu modelu vhodného chování, zkušenosti rodinného života, samostatnosti, společenského uplatnění a spravedlivosti.

4.2 Teorie attachmentu

Specifickou základní potřebou dítěte je vybudování citové (attachmentové) vazby k primární pečující osobě. Teorii vazby zformuloval John Bowlby v roce 1969 a definoval ji jako „jedinečné emoční pouto vznikající mezi pečující osobou a dítětem“ (Bowlby, 1969, in Thorová, 2015, s. 148).

Výlučná citová vazba k jedné vnímavé pečující osobě se buduje mezi šestým až dvanáctým měsícem věku. Dítě už ve třetím měsíci pozoruje matku déle než jiné objekty. V šestém měsíci je už u všech dětí jasně patrné vazebné chování, které se projeví například pláčem, když matka odejde z místnosti a úsměvem při jejím příchodu. Pláč a smích přivádí matku k dítěti a udržují ji blízko něj a dítě se přibližuje přidržováním se a následováním své matky, zejména ve chvílích strachu (Bowlby, 2010).

Nejvýraznější známkou vazebného chování je výrazný rozdíl v chování citově připoutaného dítěte, pokud matka je nebo není přítomna. „Žádnou formu chování nedoprovázejí silnější pocity než vazebné chování. Osoby, k nimž je zaměřeno, jsou milovány a jejich příchod je radostně vítán. Pokud je dítě v ničím neohrožené přítomnosti hlavní vazebné postavy, nebo je mu tato postava snadno dosažitelná, cítí se v bezpečí. Hrozba ztráty vytváří úzkost a skutečná ztráta zármutek. Obojí navíc pravděpodobně vyvolá hněv“ (Bowlby, 2010, s. 186).

Mary Ainsworthová (in Thorová, 2015) navázala na Bowlbyho teorii vazby a na základě svých experimentů definovala tři základní typy emočního připoutání dítěte:

- **Typ A, Úzkostně vyhýbavý typ nejistého připoutání:** Toto dítě neprojevuje emoce při příchodu nebo odchodu matky a když jej matka chce pochovat, dítě k ní nepřilne. Dítě se příliš nevěnuje zkoumání okolí a při interakcích nerozlišuje mezi osobou blízkou a cizí. Matka příliš nereaguje na potřeby dítěte, proto dítě komunikaci s matkou vzdá.
- **Typ B, bezpečně připoutaný typ:** Pro dítě je matka bezpečná základna a zdroj pocitu jistoty, proto se dítě chová zvědavě a navazuje kontakt s cizími jen pokud je matka přítomna. Pokud se matka vzdálí, dítě vyjadřuje nespokojenost a pokud se vrátí, vyjadřuje dítě radost. Matka bezpečně připoutaného dítěte na něj adekvátně a konzistentně reaguje a naplňuje jeho potřeby. Takových dětí je většina.

- **Typ C, úzkostně vzdorující, rezistentní typ nejistého připoutání:** Dítě je v přítomnosti matky pasivní a bázlivé. Při matčině odchodu vyjadřuje nespokojenost, ale při jejím příchodu jsou jeho pocity ambivalentní. Někdy matku uhodí nebo reaguje rozmrzele na nabízenou hračku. Emoce matky vůči dítěti jsou nestálé a nekonzistentně naplňuje jeho potřeby.

Čtvrtý typ připoutání, nejistý, nebo také dezorganizovaný, definovala Mainová (in Thorová, 2015). Jedná se často o kombinaci chování typických pro jiné nejisté typy připoutání:

- **Typ D, nejistý – dezorganizovaný/dezorientovaný, atypický:** Dítě je vyhýbavé, vzdorující, nejisté, bojácné, úzkostné. Pro dítě jsou projevy jeho matky nečitelné, často vyvolávají v dítěti strach. Takové chování je přítomno u psychicky narušených matek nebo se objevuje jako následek traumatu.

Kontinuální péče jedné osoby by měla pokračovat do dvou až tří let dítěte. Pokud tato vazba chybí nebo je narušena, dochází u dítěte k deprivaci. Za období zvýšené citlivosti k nedostatečnému citovému připoutání se považuje prvních pět let života dítěte. (Thorová, 2015). Matoušek a Pazlarová (2014) také definují první tři roky života jako klíčové pro základní naprogramování mozku dítěte. Upozorňují na možný vznik reaktivní poruchy vazby, která je definována jako nepřiměřené sociální chování dítěte objevující se před pátým rokem života jako následek nejisté vazby k primární pečující osobě.

4.3 Attachmentová vazba v PPPD

V předchozí kapitole byla zmíněna potřeba vytvoření vztahové vazby k jedné pečující osobě, která by neměla být narušena v citlivém období do tří let věku. Je také známo, že v PPPD se nejčastěji vyskytují právě děti tohoto věku. Tyto děti musí v raném věku opustit přechodnou pěstounskou rodinu a odejít do dlouhodobé péče.

Budování attachmentové vazby je v PPPD klíčová záležitost, jak říká Pazlarová (2016, s. 155): „*Tento úkol je klíčový a je tím důležitým, co odlišuje pěstounskou péči na přechodnou dobu od sebelepší ústavní péče*“. Vystává zde otázka, co se při předávání dítěte s touto vazbou stane.

Matějček (1999) při svých úvahách nad zavedením institutu terapeutického rodičovství⁸ hovoří o přechodu dítěte mezi dočasnou terapeutickou, tedy přechodnou rodinou a dlouhodobými pečovateli. Definuje jej jako proces odpoutávání, nikoliv však odtržení. Dítě je díky postupnému odpoutávání od stávající rodiny schopno „přepoutat“ či „vevázat se“ do nových vztahů. Toto postupné odpoutávání probíhá pomocí čím dál častějších návštěv „tety“, tedy budoucí náhradní matky, ve stávající rodině. Tato budoucí náhradní matka by měla pomalu vytvářet bezpečné pouto mezi sebou a dítětem. Tento proces se však musí dít za přítomnosti terapeutických rodičů, kteří ze světa dítěte nesmí náraz zmizet, protože už navždy zůstávají „jeho lidmi“.

Průvodce předáváním dítěte z PPPD do osvojení (2014) hovoří o předávání jako o velmi citlivém období, kterému je potřeba věnovat zvláštní pozornost. Přechodný pěstoun se musí vyrovnávat se ztrátou dítěte, které si k němu vytvořilo citové pouto a dítě se musí poprat s náročným úkolem překlopení již vytvořené citové vazby na novou pečující osobu. *„Je až překvapivé, jak dítě tuto pevnou vazbu dokáže v případě nouze překlopit na jinou osobu. Příroda bývala dříve nemilosrdná, matky daleko častěji umíraly v důsledku menší péče. Jsme tedy vybaveni schopností přejít v krizové situaci do péče jiné osoby, tato péče však musí být výlučná“* (Průvodce předáním dítěte z PPPD do osvojení, 2014, s. 5).

Mezi základní principy správného předávání patří zachování kontinuity smyslových vjemů dítěte v prvních dnech po předání (stejně vůně, barvy, hračky apod.). Platí zásada nepředávat dítě z náruče do náruče, ale přes neutrální prostor. Je také vhodné zvolit pro setkávání s budoucí rodinou neutrální prostředí. Ze začátku by měla přebírající rodina podnikat s dítětem jemu příjemné věci a ty nepříjemné nechat prozatím na pěstounech (Průvodce předáváním dítěte z PPPD do osvojení, 2014).

---

⁸ Matějček (1999) doporučuje zavedení tzv. terapeutické rodičovství pro děti, které by byly těžce umístitelné do klasické pěstounské rodiny (děti s handicapem, děti jiného etnika apod.). Péče o tyto děti vyžaduje kromě běžných rodičovských schopností i další specifické dovednosti, jejichž osvojení bude zprostředkovávat vysokoškolské studium nebo psychoterapeutický výcvik. Tento koncept by byl pouze přípravou na přechod dítěte do dlouhodobé pěstounské péče nebo osvojení. Může se tedy jednat o koncept podobný dnešní PPPD.

4.4 Přínosy PPPD pro dítě

Na základě některých poznatků o rizicích ústavní péče je možné uvažovat o PPPD jako o vhodnější variantě v péči o dítě, jak se domnívá například Freitagová (2009, *in* Šmajdová Búšová a Kučera, 2015). Ve 20. století bylo prováděno několik výzkumů srovnávajících vliv rodinného a ústavního prostředí na vývoj dítěte. Tyto výzkumy shrnuje Langmeier a Matějček (2011, s. 119) tak, že „*naprostá většina z nich shodně poukazuje na nevýhody ústavu jako výchovného prostředí pro dítě*“. Dále říkají, že z každého srovnání výchovy v rodinném a ústavním prostředí vyplývá, že vývoj ústavních dětí je horší po stránce intelektové, emoční i charakterové. Studie také prokázaly shodu ve tvrzení, že negativa ústavní výchovy nejsilněji ovlivňují děti do tří nebo dokonce i pěti let věku.

Pro dítě představuje vývojové riziko především střídání pečovatelů (Winnicott, 1998). Sobotková (2015) potvrzuje, že v ústavním prostředí nelze budovat citovou vazbu k primární pečující osobě. Tottenham (2012) také zdůrazňuje důležitost individuální péče o dítě, kterou ústavní prostředí neumožňuje.

Zde se tedy nabízí otázka, zda je pro dítě lepší vybudovat si citovou vazbu u přechodných pečovatelů a následně se z ní muset vyvázat, nebo zda je pro pobyt dítěte v raném období lepší ústavní zařízení, kde si citovou vazbu nevytvoří a nebude tak vystaveno traumatu přerušování citového pouta.

MPSV (2011, s. 39) se k tomuto problému staví následovně: „*V zájmu dítěte je jednoznačně vyrůstat v rodině. Rodina nabízí dítěti možnost naučit se vytvářet pevné vazby. Jestliže se dítě v raném věku přesvědčí o tom, že vytváření pevné vazby se mu nevyplatí, ztrácí tuto schopnost a nadále je schopno vytvářet již jen pseudo-vazby, které jsou velmi rizikovým faktorem zvláště pak v období dospívání a dospělosti. Pokud se dítě naučí vytvářet pevnou vazbu k pečující osobě (že se mu tedy pečující osoby nestřídají na základě rozpisu služeb, ale že se dítě například probouzí s tou osobou, která ho uspala), je v takovýchto nutných případech schopno tuto vazbu „překlopit“ na jinou osobu. Pokud je tedy pěstoun PPPD na svou roli dobře připraven, děti zvládají přechod z PPPD do definitivní rodiny velmi dobře. Po krátké adaptaci je při citlivém přístupu dítě schopno rychle vytvořit pevnou vazbu v nové rodině.*“

Vágnerová (2012) potvrzuje, že čím dříve se dítě dostane do náhradní rodiny, tím snáze si vytvoří bezpečnou vazbu ke svým pečovatelům a se stoupajícím věkem dítěte je navazování vztahu obtížnější. Klíčová je hranice šesti měsíců věku dítěte. Na výzkumu skupiny dětí se ukázalo, že děti, které se dostaly do náhradní rodinné péče před šestým měsícem života trpěly ve svých jedenácti letech závažnými psychickými obtížemi jen z 8 %, zatímco u dětí, které přišly do náhradních rodin později to bylo 21 % (Matějček, 1994 in Vágnerová, 2012).

Konečná a Sudová (2011) se však domnívají, že obecně by PPPD neměla být jedinou přípustnou variantou. Podle nich nastávají situace, kdy dítě může potřebovat jedno či druhé, a to například v případě starších dětí, kde se již o senzitivním období k budování citové vazby hovořit nedá. Ačkoliv se může zdát rodinné prostředí jako lepší řešení pro dítě, existují výjimky. Uvádějí, že tendence k plošnému rušení ústavů, která zde přetrvávala od 90. let se nyní jeví jako nerealistická a není v nejlepším zájmu dítěte.

4.5 Rizika PPPD pro dítě

Výzkum Konečné a Sudové (2011) mezi odborníky zajišťujícími náhradní rodinnou péči a náhradními rodiči potvrzuje, že budování citové vazby v přechodném prostředí je jedním z největších rizik. Odborníkům v tomto výzkumu se zdál institut PPPD převážně nelogický. Pěstoun si buď vytvoří citové pouto s dítětem a zážitek odchodu dítěte bude pro oba traumatizující, nebo si vazbu k dítěti nesmí vytvořit a v tom případě to nebude kvalitní pěstoun. Pěstouni viděli stejná úskalí jako odborníci, ale jejich nedůvěra k PPPD byla menší. Udávali, že je situace většinou zvládnutelná, obzvláště, když jsou od začátku dobře připraveni.

Jako významné riziko hodnotí vytváření vztahové vazby i Gabriel a Novák (2008) kvůli velké ambivalenci a rozštěpenosti, kterou v sobě pěstoun nosí. Na jednu stranu by měl dávat dítěti najevo citovou náklonnost. Zároveň si ale musí dávat pozor, aby se tato vazba nebezpečně neprohloubila, protože obě strany čeká dříve či později odloučení. Přirovnává tento typ vztahu ke konceptu dvojné vazby. *„A zkuste si někdy sami někomu blízkému například slovně projevat opravdové city ve smyslu: „mám tě rád, záleží mi na tobě, jsem tu pro tebe, můžeš mi věřit a spolehnout se na mě“, ale neverbálně zároveň sdělovat: „ale raději si tě budu držet dál od těla a ty se snaž dělat to samé“ ... Podobný*

typ dlouhodobějšího projevu blízkých osob vůči dítěti rozhodně není pro jeho zdravý psychický vývoj žádoucí. Jsme přesvědčeni, že inkohrentní chování rodičů má zhoubný vliv na dítě nejen v raných vývojových fázích, ale v podstatě po celé dětství, ba i dospívání“ (Gabriel a Novák, 2008, s. 60-61). Dodává také, že zpětně tento mechanismus také negativně působí na samotné pěstouny.

Sobotková (2015) zdůrazňuje, že věk, ve kterém bylo dítě umístěno do PPPD, je v tomto ohledu určující. U novorozenců a kojenců do cca půl roku věku je PPPD vhodnou institucí, jelikož se zde ještě netvoří specifický citový vztah k mateřské osobě. Ve starším věku, obzvláště batolecím či předškolním však může být PPPD riziková. Dítě zde má silnou potřebu navázat se na své pečovatele a vyžaduje od nich tzv. slib stálé lásky, což pěstouni splnit nemohou. Vzniká tak dilema, které může být pro dítě vývojovým rizikem. K tomuto závěru dospěli také Šmajdová Búšová a Kučera (2015).

Sobotková (2015) dále uvádí další rizika, která mohou z PPPD pro dítě plynout. Je jím potenciální návrat dítěte do biologické rodiny a kontakt s biologickými rodiči, přičemž není nikdy zcela jisté, zda se situace v rodině doopravdy zlepšila a zda je pro dítě tento kontakt či návrat vhodný. Dále je podle ní rizikem nemožnost naplnit v PPPD některé z dalších psychických potřeb dítěte. Jsou to například potřeba otevřené budoucnosti nebo jistota a stálost prostředí.

4.6 Specifika dětí v PPPD

Jak již bylo řečeno, PPPD nejčastěji plní úlohu tzv. rané pěstounské péče. Přicházejí sem tedy převážně děti do dvou let věku. Mohou se objevovat handicap na biologické úrovni způsobené genetickým základem (příbuzenské svazky v romské populaci), prostředím dítěte (životní úroveň, množství podnětů) nebo nevhodným chováním matky během gravidity (zneužívání návykových látek) (Škoviera, 2007).

Každé třetí dítě v Praze jdoucí do osvojení má v anamnéze drogovou problematiku matky (Schneiberg, 2012). U dětí přijímaných do PPPD se mohou pěstouni potýkat například s fetálním alkoholovým syndromem (FAS) nebo s poruchami fetálního alkoholového spektra (FASD). U obou se ve větší nebo menší míře mohou vyskytovat abstinenčními příznaky po narození.

Dále je přítomna například růstová retardace, poškození mentálního vývoje nebo poruchy chování (Zezulová, 2012).

Výzkumy se shodují, že do náhradní výchovy přicházejí děti z méně stabilních rodin (Matějček, Bubleová, Kovařík, 1997, *in* Škoviera, 2007). Bubleová (*in* Koluchová a Matějček, 2002) popisuje děti přicházející do náhradní výchovy obecně jako sociálně osiřelé. Jsou to děti mající matku nebo otce, kteří se o dítě ale nechtějí, neumějí, nebo nemohou starat. Tento fakt zvyšuje riziko přítomnosti zdravotních problémů, emocionálních poruch i poruch chování.

Zezulová (2012) upozorňuje na deprivací projevy, které se mohou objevit u dětí přijímaných náhradní rodiny, pokud již mají za sebou neodpovídající péči v rodině nebo byly v raném věku umístěny do ústavní péče.

Psychická deprivace je stav, který vzniká, pokud nejsou dostatečně dlouho a v dostatečné míře uspokojeny základní psychické potřeby. Každou psychickou deprivací do určité míry doprovází izolace, tedy nedostatečný přívod podnětů a separace dítěte od pečujících osob jako zdrojů citového uspokojení (Langmeier a Matějček, 2011).

K citové deprivaci dochází, pokud matka nedokáže být dítěti zdrojem jistoty a jiná náhradní mateřská postava není k dispozici (Vágnerová, 2012a).

Častým projevem psychické deprivace je opoždění psychomotorického vývoje. U takových dětí se dá vyzorovat například povrchnost, nediferencovanost citů a sociálních vztahů, chudý duševní obzor, nezúčastněná a rozmrzelá nálada nebo vážný nedětský výraz (Koluchová a Matějček, 2002).

5 Pěstouni PPPD

Tato kapitola je věnována pěstounům PPPD. Uvádí, jak na pěstouny nahlíží metodická doporučení, věnuje se kritériím jejich výběru, potřebám pěstounů z pohledu odborníků a psychologickým aspektům náhradních matek v PPPD.

5.1 Role pěstouna

Na pěstouny PPPD bychom měli pohlížet jako na „*profesionály vykonávající specifickou činnost v oblasti výchovy a péče o ohrožené děti*“ (MPSV, 2013, s. 2). Pěstoun by měl absolvovat odbornou přípravu, průběžné vzdělávání a supervizi. Přípravy k PPPD mají časový rozsah 72 hodin vzhledem k náročnosti úkolu pěstouna na přechodnou dobu (MPSV, 2013).

Je od něj očekávána spolupráce s biologickou rodinou dítěte či budoucí náhradní rodinou a pěstoun se stává součástí týmu odborníků. Úkolem pěstouna je zprostředkovat dítěti stabilní a láskyplné rodinné prostředí. Pěstoun mu má být oporou při vyrovnávání se s případnými traumaty z minulosti a vhodně reagovat na jeho aktuální psychosociální potřeby. Hájí zájmy dítěte a pomáhá mu překonávat obtíže. Zaznamenává také průběžný vývoj dítěte a jeho důležité okamžiky nejen pro ně samotné, ale také pro následující vychovatele a odborníky (Pazlarová, 2016).

Pěstoun má také za úkol zpracovávat knihu života dítěte, záznamy o průběhu pobytu dítěte, pořizovat fotografie, zapisovat průběh kontaktu s biologickou rodinou apod. (MHMP, 2018).

Pěstoun je součástí týmu kolem dítěte. Měl by být otevřený spolupráci s odborníky a absolvovat supervize. Pěstoun má být připraven dítě předat, spolupracovat s jeho budoucími pečovateli a být si vědom, že nemá vliv na další osud dítěte (Pazlarová, 2016).

I v další literatuře se můžeme setkat s pojetím osoby pěstouna jako profesionála v péči o dítě. Zezulová (2012) považuje pěstounské rodiny jako vysoce profesionální, a to především ty, které se starají o děti, které se ocitly dočasně mimo svou rodinu, typicky kvůli léčbě nebo výkonu trestu. Taková rodina by měla mít zajištěný dostatek podpory

odborníků a velkou oporu v legislativě i samotné realizaci. Dodává, že zejména pokud se jedná o opakované zajištění péče v rodinách, kde rodiče procházejí nemocí, měl by být zachován úzký kontakt s pěstounskou rodinou i v době, kdy dítě zrovna PPPD nevyužívá.

Gabriel a Novák (2008) potvrzují vysoké nároky na pěstouny, jako na profesionály. Zmiňuje diskuzi v odborných kruzích o zavedení vzdělání pro pěstouny PPPD na vyšších odborných či vysokých školách. Profesionalita je podle něj důležitá i ve vztahu k biologickým rodičům. Pěstouni by měli aktivně spolupracovat s odborníky na zlepšení své životní situace a posílení rodičovských schopností. U pěstounů se však může objevit únava, rozčarování či dlouhodobá frustrace, zejména v případě nejisté prognózy a malého efektu pomoci odborníků.

Neil et al. (2003) uvádí, že v případě setkávání se s biologickými rodiči je u pěstounů nezbytně nutná empatie a důvěra, že pro oba, dítě i vlastního rodiče je tento kontakt žádoucí.

Hlásková (2019, s. 37) mluví o situaci pěstouna PPPD takto: „*Pěstouni musí být v pohotovosti pořád. A opravdu, pěstouni s telefonem chodí na procházky, sledují ho při nákupu, berou si ho do koupelny, aby odpovědně byli k dispozici ... A pak být případně za pár hodin na místě. Všechno nechat a vyrazit. V této části pěstouni mají pochopení. Vědí, že to k jejich práci patří. Vědí, že informace o dítěti všichni zjišťují za pochodu“.*

5.2 Kritéria výběru pěstounů

Metodická informace (MPSV, 2013) poskytuje vodítko, jaká kritéria by měla být zohledněna při výběru pěstounů na přechodnou dobu. Důraz je kladen na posouzení rodinné situace, sociálního zabezpečení pěstouna, jeho osobnostní charakteristiky i zdravotního stavu. Cílem tohoto přísného vymezení je zajištění co nejstabilnějšího a nejklidnějšího rodinného prostředí.

Stabilní rodinná situace v tomto případě například znamená, že pěstoun žije ve stálém partnerském svazku bez aktuálních konfliktů, nebo že žije sám a je s touto situací smířený. Žadatelé mohou být zpravidla pouze jedenkrát rozvedení. Děti žijící v rodině by neměly mít závažné výchovné problémy a přijetím dítěte do PPPD by nemělo být ohroženo naplnění jejich potřeb. Děti přítomné v rodině by také měly chápat a přijmout

smysl PPPD, což se předpokládá ve věku od 8-10 let. Mezi příchodem posledního dítěte do rodiny a přijetím dítěte do PPPD by měla uplynout dostatečně dlouhá doba, zpravidla dva až tři roky, po kterou by si dítě mělo vybudovat bezpečný vztah ke svým rodičům. Dále by neměla být překročena kapacita rodiny, za kterou je považována přítomnost více než tři dětí (MPSV, 2013).

V oblasti životního zabezpečení je kladen důraz na přijatelné bytové podmínky, které by měly umožnit uvolnění dostatečně velkého prostoru a soukromí pro přijímané dítě. Dále se očekává, že jeden z pěstounů nejpozději při přijetí prvního dítěte opustí své zaměstnání a bude se na plný úvazek věnovat péči o dítě. Kritériem je stabilní socioekonomická úroveň rodiny bez vážných problémů, jako je například exekuce (MPSV, 2013).

Pěstoun by měl být zralou osobností s dostatečnou životní zkušeností ideálně ve věku 28-65 let. Bere se přitom v potaz zdravotní stav žadatele. Samozřejmostí je trestní bezúhonnost a osobní anamnéza bez závislostního chování či prostituce. Dále se předpokládají dostatečné intelektové schopnosti a je nutné vyloučení psychických poruch či členství v rizikových skupinách či sektách (MPSV, 2013).

U žadatelů o výkon PPPD se dále zohledňuje následující:

- trpělivost;
- motivace
- neočekávání vděku od přijatých dětí
- připravenost děti předat dál
- absence nezpracovaných traumat či ztrát z minulosti
- schopnost uznat vlastní chybu, sebereflexe
- schopnost dávat lásku a přijetí.

Je žádoucí, aby měli pěstouni kolem sebe dostatečnou podpůrnou síť v řadách přátel a příbuzných. Pěstouni by také měli být schopni přijmout pomoc a podporu a měli by jim být dostupné odborné podpůrné služby (MPSV, 2013).

Kritéria na pěstouny PPPD musí být mnohem přísnější oproti jiným formám náhradní péče, protože se očekává spolupráce s rodiči, dobrá komunikace a rychlé navázání vztahu

s dítětem. Pěstouni PPPD by také měli mít saturovanou rodičovskou potřebu na svých dětech, aby neměli tendenci vázat se na přijaté děti (MPSV, 2011).

Gabriel a Novák (2008) k tomu dodává, že by pěstoun měl zvládnout určitou vnitřní ambivalenci ve vytváření vztahové vazby, jak již bylo zmíněno v kapitole 4.3. Dále považuje za důležité mít bohatou výchovnou zkušenost, minimálně v povolání učitele či vychovatele a vyzdvihuje důležitost komunikace pěstounů s odborníky a institucemi.

V souladu s metodikou hovoří o obecných kritériích náhradních rodičů také Škoviera (2007), který zdůrazňuje osobnostní kvality jako je psychická stabilita, altruismus, komunikativnost, prosociální smýšlení nebo aktivní postoj k životu a ke světu. Naopak motivací by neměla být snaha o kompenzaci osobního „handicapu“, například neplodnost nebo život bez partnera.

Hlásek v rozhovoru pro týdeník Respekt říká: *„My jsme nechtěli dítě, my jsme přišli nabízet službu. To je velký rozdíl mezi osvojením a pěstounskou péčí. Osvojení bývá velmi často též řešením vlastního problému, proto osvojitelé neberou děti, které nejsou právně uvolněné, kdežto pěstounská péče je řešením jiného problému. Měla by to být skutečně profesionální služba a jsme rádi, že návrh zákona, který se nyní připravuje na ministerstvu, to takhle vnímá“* (Třešňák, 2019a).

5.3 Potřeby pěstounů

Hlásková (2019) mluví o základních potřebách pěstounů, díky kterým mohou svou práci dobře vykonávat. Říká, že jedním z úkolů pečující osoby je poskytnout dítěti bezpečí a naučit ho zvládat stres, protože dítě tuto schopnost vrozenou nemá. Pěstouni potřebují podporu především při zvládání vlastního stresu, aby následně dokázali zklidnit také dítě. Ke zvládnutí vlastního stresu potřebují pěstouni co nejvíce informací a jistoty.

Pěstoun by měl mít jistotu, že mu bude svěřeno pouze dítě, na které stačí, a že o ně bude pečovat nejdéle rok. Také Šmajová Búšová a Kučera (2015) dospěli k ideálnímu časovému ohraničení péče v délce jednoho roku. Potřebu jasného časového vymezení péče zmiňuje i výzkum Konečné a Sudové (2011). Respondenti zde uváděli dva roky, jako nejdelší možnou dobu, kterou si dokážou představit.

Hlásková (2019) dále uvádí, že je pro pěstouny důležité vědět, že všichni pro dítě hledají co nejrychleji stabilní řešení. Také potřebují jistotu, že na ně nebude nikdo tlačit, aby se stali dlouhodobými pěstouny. Pěstoun by měl dostávat informace o dalším postupu ohledně dítěte a měl by vědět, kde hledat pomoc v nesnázích.

5.4 Specifika náhradních matek

Tato kapitola je věnována aspektu mateřství a specifikům žen, které se stávají pěstounkami na přechodnou dobu.

Winnicott (1998) chápe matku jako někoho, kdo se dokáže zcela jedinečně a citlivě přizpůsobovat potřebám dítěte. Svou prostou péčí vytváří zjednodušené emocionální a fyzické prostředí. Matka v případě potřeby dítě chrání, uklidňuje a utěšuje. Taková matka je podle něj „dost dobrá“. Bowlby (2010) mluví o mateřském chování především jako o živé sociální komunikaci s dítětem a pohotových reakcích na jeho signály a pohyby.

Pěstounkami PPPD se stávají ženy, které by již měly mít saturovanou rodičovskou potřebu. Zároveň je také vhodné, aby jejich vlastní děti již dorostly do věku, kdy budou schopné pochopit smysl PPPD (MPSV, 2013). V souladu s těmito kritérii odpovídali respondenti ve výzkumu Konečné a Sudové (2011) a dodávají, že pěstoun by měl mít životní zkušenosti. Tato zkušenost byla dávana do souladu s osobnostní zralostí nebo zkušeností s dětmi. Z tohoto důvodu vzniká předpoklad, že se pěstounky na přechodnou dobu většinou nacházejí v období střední nebo pozdní dospělosti. Vyjasnění některých specifik těchto životních období může pomoci teoreticky lépe porozumět situaci žen, které se rozhodly stát se pěstounkami na přechodnou dobu.

Střední věk nelze jasně vymezit, ale přibližná hranice se pohybuje mezi 35 až 50 lety. Pozdní dospělost probíhá od 50 do 65 let. Pro střední dospělost je charakteristické bilancování, jakýsi zpětný pohled na svůj život pod vlivem aktuálních zkušeností. Střední věk je možné brát jako poslední možnost něco v životě změnit a prožít jeho druhou polovinu smysluplně. Pocity nesmyslnosti z dosavadního směřování a prázdnoty jsou často příčinou tzv. krize středního věku (Vágnerová, 2007).

Říčan (1990, s. 305) mluví o krizi středního věku jako hledání smyslu a protestu proti rutině a stereotypu. Dospělí si kladou otázku: „*Co si počít s druhou polovinou života, abychom ji prožili autenticky, tedy pravdivě, celistvě, nerozpolceně?*“

Vágnerová (2007) popisuje, že pro toto období je důležitá generativita, tedy tendence k přesahu vlastního života. Pokud se nakumuluje prožívání neúspěchů a frustrace, dochází ke stagnaci. Generativita také znamená, že člověk chce, aby jej někdo potřeboval. Lidé středního věku jsou schopni nezištně poskytnout více emoční opory a lépe vnímají potřeby druhých. Sami sebe tito lidé většinou vnímají jako zralé, ochraňující a pečující. Jsou také schopní přijmout velkou zodpovědnost. Uspokojení potřeby generativity přispívá dospělým ve středním věku k pocitu životní pohody. Říčan (1990) popisuje generativitu jako dobře prodělanou krizi středního věku. Hlavním posláním se stává milovat a pracovat.

Pro ženy představuje významný úkol proměna jejich mateřské role. Péče o děti, která byla dříve tolik stěžejní, ustupuje do pozadí. Matky jsou na své děti často stále ještě emočně navázané a můžou mít problém vzdát se kontroly (Corneau, 2010). Prožitky spojené s odchodem dětí z domova je možné nazvat „syndromem opuštěného hnízda“. Když jsou tyto prožitky spojené ještě s menopauzálními změnami nebo s pocitem ztráty přitažlivosti, lze mluvit o „syndromu ztráty“ (Smékal, 2002).

Pro ženu toto období znamená jinak si definovat svou roli. V tomto období dosahuje svého vrcholu emoční stabilita, zralost, moudrost a schopnost udržení si pocitu klidu a pohody (Vágnerová, 2007).

5.5 Motivace k výkonu PPPD

Existuje mnoho motivů k náhradnímu rodičovství. Škoviera (2007) je dělí na motivy zveřejněné, neveřejné a skryté. Většinu z nich můžeme vztáhnout i na PPPD, která je také specifickou formou náhradního rodičovství.

Mezi zveřejněné motivy patří altruistická snaha pomoci dětem. Dále například profesionalita, tedy přesvědčení, že to s dětmi náhradní rodič bude umět, emocionální naplnění nebo naplnění smyslu života poté, co vlastní děti vylétly z hnízda.

Škoviera (2007) mluví také o „spasitelském komplexu“, tedy snaze zachránit alespoň jedno dítě, když nejde zachránit celý svět.

Mezi motivy neveřejné patří snaha o společenský status, který poskytne péče o dítě, publicita nebo ekonomické přilepšení. Motivы skryté znamenají například vykoupení se z pocitů viny z nezvládnuté výchovy vlastních dětí, očekávání vděčnosti nebo ocenění od dítěte a od společnosti, řešení partnerské krize nebo mocenské ambice vůči závislým dětem.

Macáková (2017) prováděla výzkum, týkající se nejčastější motivace již konkrétně k výkonu PPPD. Je jí smysluplnost a naplnění. Smysluplnost je směřována k dětem, které tak mohou vyrůstat v rodinném prostředí. Naplnění se týká potřeby zaplnění prázdného místa po vlastních dětech či pocit nenaplnění při současném zaměstnání.

Z hlediska dělení motivů na veřejné, neveřejné a skryté je veřejným motivem smysluplnost, neveřejným motivem naplnění a skrytým motivem označuje Macáková (2017) zvýšení kvality života.

Praktická část

6 Definice výzkumného problému

V empirické části bakalářské práce je popsán výzkum, který jsem realizovala v oblasti PPPD. Konkrétně jsem se zaměřila na náhradní matky, tedy ženy, které se staly pěstovnkami přechodné péče.

Zkoumanou oblastí je jejich prožívání a pohled na celý proces PPPD a povědomí pěstounek o teorii attachmentu. Zvolila jsem takto širokou oblast, jelikož jsem chtěla nechat prostor každému dílčímu aspektu tohoto procesu a posléze se v analýze věnovat nejzajímavějším tématům, která se v průběhu sbírání dat vynoří. Povědomí o teorii attachmentu je věnován prostor kvůli jeho zcela klíčové roli pro PPPD.

V České republice se dnes výkonu PPPD věnuje jen velmi málo pěstounů (Dlouhý, 2019). Domnívám se tedy, že je tento druh péče stále relativně neznámý. Institut PPPD může provázet mnoho předsudků a zkreslených informací. Zaměření na výpovědi a zkušenosti konkrétních pěstounek v celém procesu PPPD může pomoci nahlížet na tuto problematiku v novém světle.

7 Formulace cíle a výzkumných otázek

Výzkumným cílem této práce je analýza prožívání žen, které se staly pěstounkami PPPD, a to v průběhu celého tohoto procesu. Na základě studia literatury a předchozího povědomí o problematice PPPD je zkoumaná oblast rozdělena na prožívání pěstounek ve třech obdobích:

- před výkonem PPPD;
- během výkonu PPPD;
- během loučení s dítětem a po výkonu PPPD.

Dále formuluji výzkumné otázky, blíže specifikující výzkumný cíl. Vycházejí z rozdělení výzkumu na tři výše uvedené části. Poslední výzkumná otázka se týká povědomí o teorii attachmentu. Výzkumné otázky zní takto:

- Jaká byla motivace a očekávání náhradních matek před přijetím dítěte do PPPD?
- Jak náhradní matky prožívají samotný výkon PPPD?
- Jak náhradní matky prožívají loučení s dítětem a jeho následné předání?
- Nakolik je náhradním matkám známá teorie attachmentu a jak dokážou její znalost prakticky využít?

8 Typ výzkumu a metody získávání dat

Pro účel výzkumu byl zvolen kvalitativní přístup. Tento typ výzkumu je dle Švaříčka (2007, s. 17) charakterizován jako „*proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu*“. Švaříček dále dodává, že tím může výzkumník pomocí různých metod odhalit způsob chápání, prožívání a vytváření sociální reality. Kvalitativní přístup jsem tedy zvolila proto, aby byl možný co nejkompexnější vhled do prožívání náhradních matek v celém procesu PPPD.

Data jsem získávala formou polostrukturovaného rozhovoru, jehož cíl definuje Švaříček (2007) jako získání detailních a komplexních informací o studovaném jevu. Jak je již popsáno v 7. kapitole, jsou stanoveny tři klíčové fáze, které tvoří kostru polostrukturovaného rozhovoru. Jedná se o dobu před výkonem PPPD, průběh PPPD s důrazem na budování attachmentu a fázi po výkonu PPPD, kde je zahrnuto i loučení s dítětem. Na základě vytyčení těchto fází jsou následně formulovány výzkumné otázky. V rozhovoru byly respondentkám předkládány otázky tak, aby účastnice vedly k popisu vnímání a prožívání procesu PPPD na základě definovaných kategorií. Byly připravené i doplňující otázky, případně byly použity upřesňující dotazy. Tím byl umožněn hlubší vhled do dané problematiky.

Rozhovory probíhaly vždy v prostředí, které si určila sama pěstounka. Většinou se tedy rozhovory odehrávaly v jejich domácnosti, ve třech případech také za přítomnosti dětí. Přítomnost dětí ovlivnila průběh rozhovoru jen minimálně. Většinou děti po dobu rozhovoru spaly, nebo seděly na klíně pěstounky. Pouze jedno setkání proběhlo v kavárně. Všechny rozhovory se pohybovaly v rozmezí od 40 do 80 minut. Před každým rozhovorem byl pěstounkám sdělen telefonicky a posléze osobně zopakován účel rozhovoru, ujištění o anonymitě i pravidlo stop. Dále byl před samotným rozhovorem věnován čas nezávazné konverzaci pro lepší navázání vztahu a zmapování současné situace v rodině (partner, vlastní děti, dosavadní počet a charakteristika dětí v PPPD, aktuální situace pěstounky vzhledem k PPPD apod.). Rozhovory byly nahrávány na diktafon a následně byl proveden jejich doslovný transkript do počítače, doplněný o lehkou stylistickou úpravu.

9 Výzkumný soubor

Ve výzkumném souboru figuruje pět žen, které jsou aktivními pěstovkami PPPD. Kritéria, pro která byly zařazeny do výzkumného souboru jsou následující:

- 1) jsou aktuálně pěstovkami PPPD v České republice
- 2) mají za sebou již alespoň jedno předání dítěte do dlouhodobé péče.

Dále by výzkumný vzorek měl být co nejpestřejší co do počtu dosud přijatých dětí a délky trvání výkonu PPPD. Z tohoto důvodu byla pro získání účastnic zvolena metoda příležitostného výběru. Tuto metodu definuje Miovský (2006) jako využívání příležitostí, které se nám nabízejí, abychom tak získali co nejpestřejší výzkumný vzorek. Aspekt pestrosti se do velké míry podařilo naplnit.

Další vyhledávání účastnic probíhalo pomocí pracovníků doprovázejících organizací, tedy tzv. „gatekeepers“. Tak jsou označovány osoby umožňující přístup k zajímavým jedincům či skupinám (Hendl, 2005). V jednom případě také byla využita metoda „sněhové koule“, kdy již dotazovaný jedinec poskytne doporučení dalších členů populace (Hendl, 2005).

10 Etika výzkumu

Etická pravidla pro provádění psychologického výzkumu definuje například Ferjenčík (2010). Jedná se především o zachování respektu a úcty ke zkoumaným osobám. Účast na výzkumu by účastníkům neměla přinášet větší riziko než běžný každodenní život. Dalším etickým principem je právo na informace, čeho přesně se zkoumaná osoba účastní a jaký je smysl a cíl daného výzkumu. Dále je nutné zachovat účastníkům výzkumu právo na anonymitu a všechny informace o účastnících musí zůstat důvěrné. Každý výzkum by také měl být založen na dobrovolnosti a účastník má právo kdykoliv z výzkumu odstoupit.

V popisovaném výzkumu byl všem účastnicím výzkumu sdělen telefonicky (na vyžádání i e-mailem) a posléze i osobně zopakován smysl a účel rozhovoru. Zároveň byly všechny účastnice ujištěny o anonymitě, kdy díky změně jména pěstounky a vynechání či nahrazení všech jmen osob a organizací zmíněných v rozhovoru nebude možné odhalit pravou totožnost pěstounek. Účastnice byly seznámeny se zásadou, že mají právo kdykoliv od rozhovoru odstoupit a na kteroukoliv otázku neodpovídat, pokud by pro ně dané téma mělo být příliš osobní či citlivé.

K bezpečí a příjemné atmosféře přispěla také možnost, aby si pěstounky samy zvolily prostředí, kde bude výzkum probíhat. Účastnice dostaly prostor na cokoli se zeptat před samotným začátkem rozhovoru a byly včas informovány o nahrávání rozhovoru na diktafon, přičemž dostaly prostor udělit s touto formou zaznamenávání průběhu rozhovoru souhlas či nesouhlas. Všechny pěstounky s touto formou zaznamenávání souhlasily.

11 Analýza dat

K analýze rozhovorů s účastnicemi výzkumu byl zvolen postup inspirovaný zakotvenou teorií⁹. Podle této teorie se začíná analýzou zkoumané oblasti a sledujeme, která hlavní témata se z dané oblasti vynořují (Strauss, 1999). Analýza získaných dat byla prováděna pomocí otevřeného kódování.

Miovský (2006, s. 228) charakterizuje kódování v kontextu zakotvené teorie jako „operace, pomocí nichž jsou zjištěné údaje analyzovány, konceptualizovány a opět skládány novými způsoby“. Na základě této teorie jsem nejprve po pečlivém přečtení všech získaných dat provedla vyčlenění jednotlivých významových jednotek pomocí výstrižků částí textu z doslovného transkriptu. Tyto části textu jsem mezi sebou porovnávala a přiřadila k sobě na základě podobnosti, či naopak vyčlenila samostatně. Přiřadila jsem jim určitý kód, na jehož základě je bylo možno znovu seskupit.

Pomocí otevřeného kódování jsem tak vytvořila kategorie. V rámci některých kategorií jsem ještě vytvořila podskupiny pojmů - subkategorie. Na závěr jsem provedla konceptualizaci údajů, tedy zjištěné údaje jsem dále interpretovala, aby bylo umožněno jejich hlubší pochopení.

---

⁹ Vyvinuta B. Glaserem a A. Straussem v 60. letech 20. století. Strauss (1999) uvádí, že tato teorie je „induktivně odvozena ze zkoumání jevu, který reprezentuje“ ... „Nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali. Spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháme, ať se vynoří to, co je v dané oblasti významné (s. 14).

11.1 Základní charakteristika účastnic výzkumu

Tato podkapitola přináší shrnutí důležitých informací o účastnicích výzkumu. Následující tabulka poskytuje přehled základních údajů o pěstounkách ve vztahu k PPPD. Níže jsou informace o každé z účastnic doplněny a shrnuty. Jména žen jsou změněna za účelem anonymity.

	Věk	Místo pobytu	Doba výkonu PPPD	Celkový počet dětí v PPPD	Věk dítěte aktuálně v PPPD
Miriam	54	Moravskoslezský kraj	7 let	7	Dívka (8 měsíců)
Ema	52	Praha	2 roky	2	Chlapec (11 měsíců)
Greta	39	Praha	5 let	4	Po předání chlapce (15 měsíců)
Helena	57	Středočeský kraj	4 roky	7	Dívka (3 měsíce)
Tina	42	Středočeský kraj	2 roky	4	Chlapec (3 měsíce)

Tabulka 1: Charakteristika účastnic výzkumu

Miriam

Miriam je pěstounka na přechodnou dobu z Moravskoslezského kraje, jejíž péčí prošlo již šest dětí. Právě pečuje o sedmé dítě – osmiměsíční dívku, která byla převzata do péče rovnou z porodnice. Většina dětí přišla do rodiny v novorozeneckém a kojeneckém věku, v případě sourozenecké skupiny se ale jednalo i o tříleté dítě. Všechny děti se po předání dostaly do náhradní rodinné péče či zpět k biologické rodině. Má manžela a je

matkou čtyř dětí, z nichž nejmladšímu je 17 let. Nejmladší dítě stále bydlí doma. Vystudovala pedagogickou fakultu a před výkonem PPPD se věnovala podnikání.

Ema

Ema je pěstounka na přechodnou dobu z Prahy. Společně s Gretou náleží k jedné doprovázející organizaci. Ema se v současné době stará o druhé dítě – jedenáctiměsíčního chlapce, který byl v době rozhovoru ve fázi předávacího procesu. Obě děti přišly do PPPD rovnou z porodnice a jsou předány adoptivním rodinám. Je manželkou a matkou čtyř dětí. Nejmladší, dvanáctileté, bydlí doma. Je vyučenou zahradnicí a před výkonem PPPD pracovala jako vrátná na základní škole.

Greta

Greta je pěstounka na přechodnou dobu z Prahy a společně s Emou patří k jedné doprovázející organizaci. Její péčí prošly čtyři děti. V době konání rozhovoru je po předání posledního dítěte a čeká ji 6 týdnů dovolené. Všechny děti přišly do péče Greta z porodnice a putovaly do adopce a pěstounské péče, jedno z dětí bylo vráceno zpět biologické rodině. Žije s přítelem a je matkou dvou dětí. Mladšímu dítěti je 14 let a obě děti bydlí doma. Než se stala pěstounkou PPPD, pracovala jako zdravotní sestra v jednom ze zařízení ZDVOP.

Helena

Helena je pěstounka na přechodnou dobu ze Středočeského kraje a má shodnou doprovázející organizaci s Tinou. Její péčí prošlo již šest dětí a nyní se stará o sedmé dítě, tříměsíční dívku, kterou pěstounka převzala rovnou z porodnice. Většina dětí byla předána do adopce nebo zpět do biologické rodiny. Helena bydlí s přítelem, je matkou tří dospělých dětí a již také babičkou. Má ukončené základní vzdělání. Před výkonem PPPD pracovala v dětském koutku v obchodním centru a přivydělávala si hlídáním dětí.

Tina

Tina je pěstounka na přechodnou dobu ze Středočeského kraje a náleží ke stejné doprovázející organizaci, jako Helena. Její péčí prošly již tři děti. Nyní se Tina stará o čtvrté dítě, tříměsíčního chlapce. Většinu dětí Tina přebírala rovnou z porodnice, ale má zkušenost také s odebíráním dítěte z rodiny. Dosud předala dvě děti zpět do péče

biologické rodiny nebo do dlouhodobé pěstounské péče. Má manžela a je matkou tří dětí, z nichž nejmladšímu je 14 let. Všechny děti dosud žijí doma. Před výkonem PPPD pracovala v mateřském centru a ve školce. V současné době si doplňuje vzdělání, studuje vysokou školu se sociálním zaměřením.

Shrnutí

Všechny účastnice výzkumu již mají zkušenost s více dětmi v PPPD, nejčastěji se jednalo o děti novorozeneckého či kojeneckého věku. Všechny pěstounky mají partnera a všechny mají dvě a více již starších biologických dětí. Každá pěstounka dosáhla jiného stupně vzdělání. Tři z pěti pěstounek absolvovaly vyšší odborné či vysokoškolské vzdělání, jedna pěstounka absolvovala výuční obor a poslední dosáhla pouze základního vzdělání.

11.2 Výsledky analýzy dat

Tato kapitola nejprve shrnuje, které kategorie a subkategorie, které jsem vytvořila pomocí otevřeného kódování. Pro lepší přehlednost jsou znázorněny třemi diagramy. Červená pole definují zkoumanou oblast, modrá pole představují jednotlivé kategorie a zelená pole představují subkategorie. Dále je v této kapitole věnován prostor jejich podrobné analýze.

Diagram 1: Před výkonem PPPD

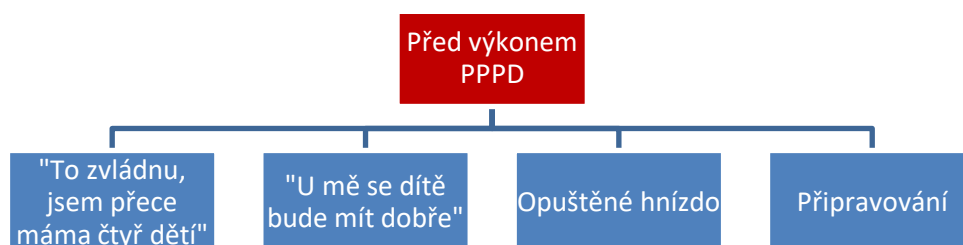

Diagram 2: Během výkonu PPPD

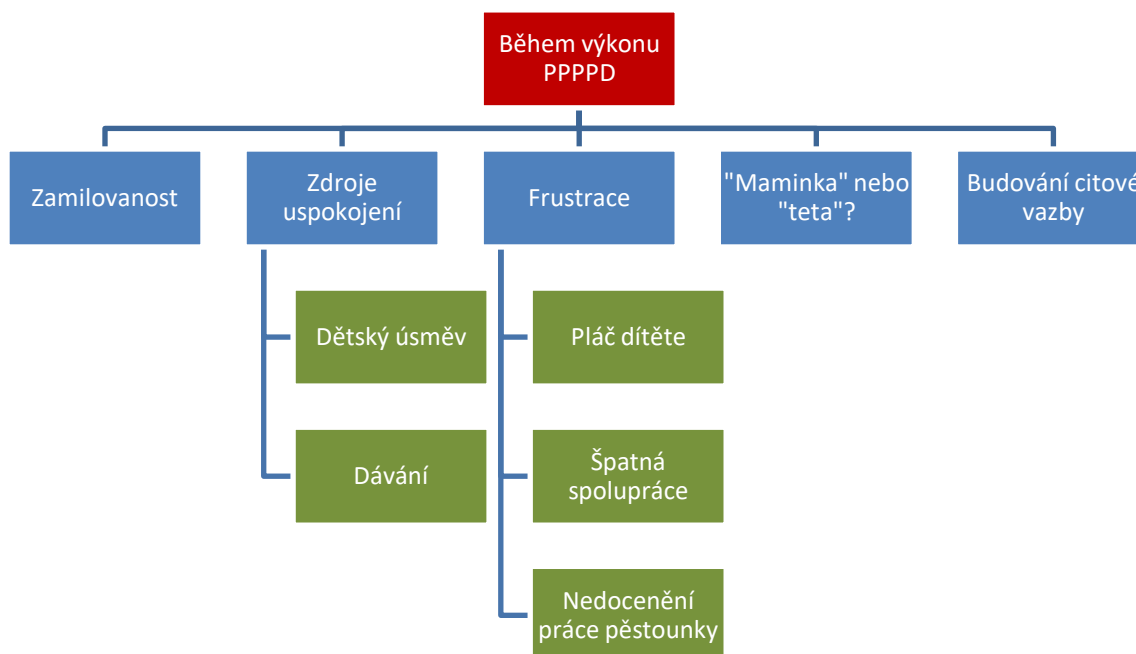
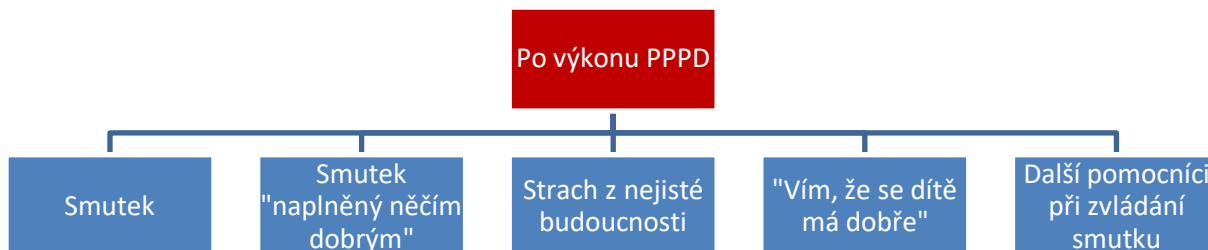

Diagram 3: Po výkonu PPPD

11.2.1 Před výkonem PPPD

Ve zkoumané oblasti zabývající se obdobím před výkonem PPPD se vyskytují následující kategorie: „*To zvládnou, jsem přece máma čtyř dětí*“, dále „*U mě se dítě bude mít dobře*“, *Opuštěné hnízdo* a *Připravování*.

„*To zvládnou, jsem přece máma čtyř dětí*“

Všechny účastnice výzkumu mají víceméně celoživotní zkušenosti s dětmi. Ve všech výpovědích otevřeně figurovala dlouhotrvající láska k dětem, kdy se některé pěstounky pohybují mezi dětmi dlouhodobě, ať už v doma nebo v zaměstnání. Jiný druh práce si proto neumí představit. Tak je tomu v případě Tiny: „*co jsem vyšla ze školy, tak jsem pořád dělala něco s dětma, takže to byla alternativa*“.

Některé mají s dětmi často již mnoho zkušeností a vypadá to, že toto je práce, na kterou „stačí“, když se jedná „jen“ o malé děti. Tento aspekt výrazně vystupuje u Heleny, která dosáhla pouze základního stupně vzdělání a PPPD je pro ni dostupnou variantou, jelikož zde žádnou odbornou kvalifikaci nepotřebuje: „*Chodila jsem na černo hlídat do rodin, ale musela jsem být někde zaměstnaná. Mám teda jenom základku, tak jsem teda do toho šla ... nechtěla jsem bejt na pracáku, i když roky už odpracovaný jakoby mám.*“.

V některých výpovědích zaznívala velká sebejistota a odhodlání. Hlavně v případě Miriam nebo Heleny, které spoléhaly na své letité zkušenosti s péčí o děti. Opíraly se o své mateřské zkušenosti a zkušenosti ze zaměstnání. Například Miriam uvedla: „*Myslela*

jsem, že to bude jednoduché, jsem přece máma čtyř dětí ... neměla jsem žádnou obavu, přijala jsem tu práci s pokorou a s velkým srdcem.“. Helena vypovídala takto: „Já jsem se ničeho nebála. Ani se svýma dětma jsem se nebála, uměla jsem to.“

„U mě se dítě bude mít dobře“

Velice častým motivem k PPPD byla touha pomoci dětem. Pěstounky také měly pocit kompetentnosti, že dětem dokážou poskytnout vše, co potřebují. Například Miriam říká: *„Já jsem chtěla pomoci dětem, mám strašně ráda děti a cítila jsem, že to pro ně je to nejlepší, co pro ně můžu udělat. Nebylo to ani z finančních důvodů. Já jsem věděla, že tu práci umím dělat nejen srdcem, ale umím zapnout i nějaký šestý smysl.“*

Někde pocit kompetentnosti pramenil ze srovnání s péčí o děti v ústavním zařízení. Pěstounky očekávají, že jejich péče o dítě bude kvalitnější než v ústavních zařízeních, kde by se dítě mohlo ocitnout. Bylo znát, že se pěstounky obávají o děti, které by v případě absence PPPD skončily právě zde.

U některých pěstounek je zkušenost s ústavními zařízeními přímá, jinde jen zprostředkovaná. Tina uvádí: *„Jedná se o ohrožený dětičky, aby nebyly v ústavech, a to byl teda můj prvotní cíl, aby ty mimina nešly do ústavů ...aby nezažívaly tu deprivaci.“* Tyto zkušenosti, ale dokonce i pouhé předpoklady, jak to v takovém zařízení asi funguje, jsou pro ně silným motivem k výkonu PPPD. Některé totiž přiznávají, že v takovém zařízení nikdy nebyly a pouze z toho mají velmi nepříjemný pocit, jako například Ema: *„Občas jsem viděla nějaký videa z kojeňáků, ale nikdy jsem v žádném nebyla. Kdybych tam jela, musela bych ty děti pobrat. Asi s tím mám nějaký svůj vnitřní problém.“*

Greta má například s prací v ústavním zařízení osobní zkušenost, která ji silně ovlivnila v rozhodnutí stát se pěstounkou. Rozhodla se, že chce takto v domácím prostředí péči o nejmenší děti pojmout jinak: *„... já jsem to měla nasnadě a měla jsem to jasný, že prostě budu dělat pěstounku. Nelíbil se mi ústav, jak tam s dětma zacházej ... nelíbilo se mi, jak se tam tety chovají k dětem. Ne vždy to dobře fungovalo. A já jsem to chtěla změnit, dělat to jinak. Měla jsem očekávání, že to bude lepší než v (zařízení ZDVOP). Budu se více o ty děti starat, dám jim více lásky.“*

Opuštěné hnízdo

Výpověď Emy se liší od ostatních v tom, že uvedená motivace v jejím případě není pomoc dětem, ale její osobní potřeba naplnění: „*Koukala jsem s dcerou po klokánkách a když mi tři děti vylétly z hnízda a nejmladší dcera už taky měla svoje koníčky. To je asi 2,5 roku, tak jsem se začala zajímat o PPPD. Připadala jsem si tu taková opuštěná, nenaplněná, tak jsem se potřebovala zase trochu zapojit do šrumce rodiny. Najednou mi strašně chyběly děti.*“. Ema na rozdíl od ostatních pěstounek vyzdvihuje svou potřebu být obklopená dětmi poté, co její vlastní děti odešly z domova. Silný vztah k dětem je ale u ní, stejně jako u předchozích pěstounek, patrný také.

U ostatních pěstounek motivy osobního naplnění také mohly hrát svou roli, ale zůstaly ze začátku skryté. Vyvstávají až v okamžicích, kdy se pěstounky rozhovoří o smyslu PPPD či o pocitech, které vyvstávají při loučení s dětmi. Tyto aspekty budou přiblíženy níže.

Připravování

Pěstounky se ve svých výpovědích často vracely k období úvodního školení a příprav před přijetím prvního dítěte. Popisovaly dlouhé čekání při vyřizování různých formalit a zastrahování ze strany úředníků i školitelů. Těmto okolnostem napomáhal i fakt, že většina účastnic začínala s PPPD v době, kdy tato služba teprve vznikala a dle vyjádření některých z nich tento zrod doprovázel velký chaos v legislativě a neinformovanost.

Většina pěstounek se těmito komplikacemi nedala odradit a nezakolísala ve svém snažení. Tina však již začínala pochybovat. „*Další půlrok se pak zas čekalo a s manželem jsme říkali, že vlastně ani nevíme, jestli ty pěstouny chceme dělat, když to tak dlouho trvá.*“ (Tina). „*Na přípravě nás snad i cíleně děsili, dávali nám ty odstrašující příklady, ale já jsem se tak těšila na miminka a nenechala jsem se odradit.*“ (Ema). Tina vyjádřila názor, že když již byla rozhodnuta, že se chce stát pěstounkou, nevadila jí ze strany školitelů žádná „zastrahování“. Zde už bylo podle ní vhodné ukázat také odvrácenou stránku. Považovala však za nevhodné takto odrazovat zájemce, kteří se teprve přijdou na úřad informovat. „*Horší je začátek, když se jde někdo zeptat, co to obnáší a sociální pracovnice mu řekne, to je takhle a je to hrozný ... přípravy už jsou pak vyšší level*“.

Všechny pěstounky se na přijetí dítěte těšily. Nebyl pro ně rozdíl, zda se jednalo o první, či již několikáté dítě. Ve většině případů tuto radost doprovázela také nervozita a nedočkavost. Pěstounky své pocity při očekávání před příchodem dítěte popisovaly například jako „*my jsme byli celá rodina strašně natěšení, měli jsme pro něj jet v pondělí ... s dcerou a vnučkou jsme tam jeli pro něj. Byla jsem strašně nervózní, rozklepaná, udělala jsem tam i ostudu.*“ (Ema). Nebo Greta uvádí: „*Já jsem pokaždý měla děti z porodnice a vždycky, když jdu do té porodnice, je to takový těšení se, připravování oblečků, žehlení. Vždycky se strašně těším, až ho poprvé uvidím.*“.

11.2.2 Během výkonu PPPD

Ve zkoumané oblasti během výkonu PPPD byly vytvořeny tyto kategorie: *Zamilovanost* a *Zdroje uspokojení*, dále *Frustrace*, „*Maminka*“ nebo „*teta*“ a *Budování citového pouta*. V kategorii *Zdroje uspokojení* byly definovány dvě subkategorie: *Dětský úsměv* a *Dávání*. V kategorii *Frustrace* byly definovány subkategorie *Pláč dítěte*, *Špatná spolupráce* a *Nedocení práce pěstounky*.

Zamilovanost

Při popisování prvního kontaktu s prvním dítětem a navazování vztahu s ním všechny pěstounky shodně vypovídaly, že se okamžitě zamilovaly, jakmile dítě poprvé uviděly. Zajímavé je, že v případě prvního kontaktu s prvním dítětem se žádná výpověď nelišila.

Pro příklad můžeme uvést citaci Miriam: „*Paní doktorka mi řekla, že na dvojce leží holčička..., pak se na mě usmála a já jsem věděla, že ta bude moje, říkala jsem „ty můj broučku malinký, ty budeš u mě a já se o tebe postarám.*“, neviděla jsem žádnou omáčku okolo toho a ani mě to nezajímalo, já jsem viděla jen dítě.“, Emy „*Ono to jde strašně rychle. Ty děti jsou tak bezbranný a nevinný, že Vás to dítě ihned vcucne. To je hned prostě, to je hned.*“ nebo Grety „*My jsme si pro chlapečka jeli do porodnice a dostala jsem třídní tříkilovej uzlíček krásnej, a ty emoce tam byly okamžitě. Okamžitě jsem se zamilovala do toho dítěte. Vidíte to, že vás potřebuje a zamilujete se.*“ Jen v jednom případě se stalo, jak uvádí se smíchem Greta, že se do dítěte zamilovala až druhý den ráno kvůli jeho vzhledu. Bylo však znát, že hovoří pouze v nadsázce.

V případě dalších dětí to již nebylo zcela jednoznačné, a to zejména v případě Tiny. Nejdříve sice říká, že vztah v podstatě existuje již v prvním momentě, kdy dítě uvidí a neděje se to žádným procesem. Posléze dodává odlišný pohled na navazování vztahu u dalšího dítěte v pořadí. Popisuje jej nejdříve na reakci svých dětí: *„První bylo takový to, že máme první mimino, tak si ho opečujeme a dcera k němu strašně rychle přilnula. To druhý, tam už si držela chvíličku odstup. Člověk hlavně srovnává s tím předchozím některý věci. Náš syn pak o druhém řekl, že tohle je takový nemastný neslaný mimino, bezemoční, předchozí byl alespoň akční.“* Další děti v pořadí tedy mohou být srovnávány s tím prvním a zdá se, že i díky předchozí zkušenosti s předáním dítěte může u druhého nastat určitý citový odstup. I sama pěstounka tento rozdíl vnímala.

Další rozdíl, který Tina zmiňuje se týká očekávané délky pobytu dítěte v rodině. Čím kratší má být délka pobytu, tím méně se budou chtít členové rodiny na dítě upnout. Podobný rozdíl naznačuje i Miriam, u které se vystřídal i starší děti na velmi krátkou dobu a posléze se vrátily k původní rodině. *„Rozdíl byl u holčičky, protože jsme chtěli pomoci její mamince, aby mohla jít brzo domů. Takže to bylo vidět doma, že jsme se na ni nikdo nechtěli moc navázat. Ve stylu přitisknout blíž k sobě. Ne že bychom ji nemazlili a nechovali, ale vnitřní odstup tam byl, od začátku. Předávala se nám i jednoduše, protože u nás byla krátce, ale to neznámá, že bychom ji měli míň rádi, jen jsme věděli od začátku, jak to k sobě máme nastavený... Zvláštní taky bylo, že naši kluci si všechny kluky nosili a tuhle holčičku si nechtěli ani pochovat.“* (Tina).

Tina tedy činí rozdíl mezi dětmi na základě srovnání některých jejich charakteristik a společně s Miriam se shodují, že intenzita navázání vztahu závisí také na předpokládané délce pobytu dítěte u pěstounky. Žádná další pěstounka však podobné srovnávání mezi navázáním vztahu k prvnímu dítěti a k dalším dětem v pořadí nereflektovala. Dle jejich výpovědí probíhá každý další vztah s novým dítětem vždy nanovo a zcela jedinečně.

Zdroje uspokojení

Ve výpovědích se často vynořovala témata týkající se zdrojů, ze kterých mohou pěstounky čerpat v těžkých situacích. Pěstounky reflektují, proč vlastně tuto práci dělají a co je nabíjí, aby mohly pokračovat. Z výpovědí je znatelné, jaký smysl v celé této instituci spatřují, a to jak pro sebe, tak pro dítě.

- **Dětský úsměv**

Pro všechny pěstounky se zdá být dítě samotné a jeho přirozené projevy zdrojem uspokojení. „*Nabíjí mě spokojené dítě, které nás tu objímá a pusinkuje.*“ (Ema). Vyplývá to již z pocitů vyvolaných prvním kontaktem s dítětem, kde všechny pěstounky popisovaly okamžitou zamilovanost. Dítě si pěstounku zcela získalo jen svou pouhou existencí, jediným pohledem. I v době, kdy dítě pobývá u pěstounky se nemusí o její náklonnost nijak ucházet. Stačí, že zkrátka existuje. Pro pěstounku mohou být tyto projevy signálem, že se dítě správně vyvíjí po všech stránkách a je zdravé, protože je o něj dobře postaráno. Takové znaky pak zpětně pěstounkám přinášejí uspokojení a pocit naplnění z dobře odvedené práce.

Dětský úsměv, projevy zdravé motoriky, spokojenost, citové přilnutí k pěstounce nebo primární vyhledávání její náruče mají dle výpovědí velkou moc vyvolat u pěstounky silnou citovou odezvu.

Pro příklad je možné uvést výpovědi Miriam a Grety, které se víceméně shodují „*Nabíjí mě, když se dítě na mě usmívá, je živé, rychlé v chození a lezení, tak mám radost, když ten rozvoj je zdravý a vše funguje, jak by mělo, taky když se se mnou dokáže poplakat, smát, je legrační, je milé, rychle se učí, zvládá motoriku, je kontaktní, umí se přitulit, dokáže někoho z rodiny odmítnout a ke mně se přilepí – vidím tam zdravý průběh citové vazby.*“ (Miriam). „*...úsměv těch dětí, když si poprvé sedne, když se poprvé přetočí na břicho, když chodí, když poprvé uchopí hračku, když si poprvé dá lžičku mrkve, když se na mě poprvé usměje, když ho vidím spinkat. Prostě všechno.*“ (Greta).

- **Dávání**

Pro pěstounky je PPPD také zdrojem seberealizace a důkazem jejich schopnosti dávat. Některé se cítí plné lásky, kterou mají ještě na rozdávání. Ema dokonce říká „*Vždycky jsem byla plná mateřství. Myslela jsem, že mě to v tom věku pustí, ale nepustilo.*“. Dále mluví také o určité vyrovnanosti, kterou věkem získala a díky které může být dobrou pěstounkou. Díky této práci mohou pěstounky činit děti spokojené a svět kolem sebe lepší.

Většinou mají pocit, že se jim to daří. Ema například na závěr rozhovoru zmínila, že přes všechny nesnáze tato práce stojí za to, byť by jen jedno dítě bylo díky její péči

v životě šťastnější. Greta tuto myšlenku výstižně shrnuje: „*Dává mi úsměv, pocit naplnění, jistotu, že někomu pomáhám. Dává mi pocit lepšího člověka, že svět je super a fajn, že i dětem, kteří jsou bezdomovci někdo pomůže ... naučila jsem se, že prostě zvládnou strašně moc věcí a že s láskou a úsměvem se dají dělat zázraky. Že když dostanete miminko, které se narodí o dva měsíce dřív a má 1980 gramů, že ho dokážete vyiplat denním cvičením Vojtovky, že teď chodí. Že vidíte za sebou kus práce a že jste fakt dobrá.*“. Helena zase zmiňuje touhu po seberealizaci, která u ní byla díky PPPD naplněna: „*Já musím být pořád v záprahu. My to bereme automaticky, telefon, dítě, prostě jdeme do toho ... a já se na to cítím.*“.

Frustrace

Ve výpovědích pěstunek se ve velké míře vyskytovalo popisování frustrace, která se během výkonu PPPD objevuje a má tendenci zastínit pocit naplnění z péče o děti. Někdy se tak děje jen na okamžik, ale jindy může tato nespokojenost dokonce přerůst v myšlenky na zanechání práce pěstounky na přechodnou dobu, jak je tomu v případě Tiny.

Frustrace má v případě daného výzkumného vzorku několik zdrojů. Je jimi obecně nepohoda nebo odchylky u dítěte, systémové nedostatky a nedostatek podpory.

- **Pláč dítěte**

V případě prvního zdroje se jedná například o ustavičný pláč, abstinenci příznaky u dítěte, vývojové patologie, nemoci nebo třeba pouhý růst zubů. Pokud vezmeme v úvahu, že hnací silou většiny pěstunek je správně se vyvíjející zdravé dítě, je logické, že tyto projevy vyvolávají u pěstunek velkou frustraci a pocity bezmoci.

Dokládají to například výpovědi Miriam: „*Potom jsme měli holčičku s mentálním postižením, tam jí mozek třeba nedal pokyn v roce, aby otevřela pusinku a snědla lžičku polévky. To jsou věci, kdy chci něco po tom dítěti, ono se na mě dívá a nemůžu mu pomoci. To jsou vyčerpávající situace.*“, nebo Emy „*Vyčerpávající je, když třeba čtyři měsíce nespíte.*“.

Ema ale dodává, že toto období lze překonat, pokud se jedná například o bolest zubů nebo abstinenci příznaky. Ty vždy pominou a poté začne být soužití s dítětem klidnější. Ema zatím žádnou velkou a dlouhotrvající nepohodu neprožila.

Tina velmi otevřeně popisuje svou frustraci z dětského pláče, který zažila ve velké míře a kde se pocity bezmoci dostavovaly často: „*Vyčerpává mě pláč, neuvěřitelně. Když je ten pláč dlouhý a ustavičný. Tenhle zrovna jako maličkej byl v křeči a sevřenej. To jsme měli chvílema pocit bezmoci, že mu člověk nemůže ani pomoci. Že když ho nosíme, děláme, co můžeme, tak pláče. Zpočátku plakal jako koťátko, teď už jako tygr. Ale je to lepší, že už poznáme, co a jak.*“.

- **Špatná spolupráce**

Frustrace ze systémových nedostatků se nejvíce vynořují u Emy a Tiny. Stěžují si na pomalé jednání úřadů, neinformovanost a nepropojenost informací. Dále zmiňují předsudky o pěstounkách, nedostatek podpory ze strany úřadů a přiživování určitých institucí na PPPD. Přitom právě jednání s úřady je pro pěstounku PPPD zcela klíčové a nevyhnutelné. Obě strany se vzájemně potřebují.

Ema se rozprávěla o přebírání jednoho dítěte, kde bylo extrémně pomalé vyřizování formalit, zatímco chlapeček čekal sám v porodnici. „*Byla jsem na naše úředníky naštvaná, chlapeček byl měsíc sám v porodnici.... Já bych tam za ním na tři hodky každé den jezdila, abych ho pochovala nebo něco ... Taký jsem se na něj strašně těšila, ale bylo mi ho tak líto, že je tam opuštěnej.*“.

Když se Ema ptala pracovník OSPOD na informace o dítěti, nevěděly nic. Nad tímto Ema vyjadřovala velké pohnutí a pohoršení. „*Kluk tam je měsíc a ony nic nevědí. Pak přišla sociální pracovníce té nemocnice a ptám se znovu, aby mi o něm něco řekla a ona říká, že ho ještě neviděla. Nevěděli ani, jak se jmenuje, věděla jsem jen, že je to kluk.*“.

Tina zmiňuje podobnou frustraci týkající se nepropojenosti a neinformovanosti. Představuje si, jak taková agenda probíhá a je velmi rozhořčená. Na začátku již byla zmínka o tom, že Tina uvažuje o zanechání práce pěstounky. Stojí za tím, jako jeden z faktorů právě malá systémová podpora a chaotičnost. „*Spolupráce s úřady, krajskými úřady – úplně špatná. Nepropojenost těch věcí. Nemyslím to ve zlém, ale je to problém. Těm řeknou nejsou pěstouni, těm řeknou nejsou děti, protože nemají propojené registry. Sociální pracovníce na ospodech často potřebujou umístit dítě a musí volat na příslušný krajský úřad, kterej už má třeba po zavíračce a nezvedne jim telefon. Oni do těch registrů nemůžou. A tohle mi chybí. Náš registr je nějaký celostátní, ale dlouhodobých pěstounů*

registr není žádnéj. Takže pokud to kraj nemá v pořádku, tak je má nějaký zapadlý za stolem nebo tak nějak si to představuju ... třeba řeknou pěstounům, že budou čekat roky a pak jim za měsíc volají, že pro ně mají dítě?“.

Obětí byrokratického chaosu jsou potom podle Tiny právě děti, které potřebují tu nejlepší péči. *„Nebo když krajskej úředník neviděl ani dítě a pak o něm rozhoduje... jako možná by se měli občas přijet podívat o kom rozhodnou nebo koho chtějí dát do ústavu.“*

Tina popisuje, že zažila, když bylo dítě předáváno zpět do péče člena rodiny, kde bylo dopředu jasné, že zacházení s dítětem zde bude špatné. O tomto aspektu bude ještě blíže řeč v oblasti loučení s dítětem. Téměř všechny pěstounky vyjadřují obavu, kam dítě půjde dál. Budoucnost dětí, o které se pěstounky často mnoho měsíců staraly, je nejistá. Často závisí na vůli úřadů. U ostatních pěstounek je frustrace týkající se systému znatelná v mnohem menší míře.

Helena například popisuje, že vždy dělá vše pro to, aby byla s úřady zadobře *„Základ je, že musíte vycházet s Ospodem. Když nevyházíte, tak vám budou házet klacky pod nohy.“* Dodává, že se jí to celkem daří. Bere celou situaci takovou, jaká je a nestěžuje si.

Některé pěstounky se na úřady příliš neohlíží a nespolehnají na jejich pomoc. Jak již bylo zmíněno, Ema a Greta mají shodnou doprovodující organizaci. Stejně tak Helena a Tina. Stížnosti na tento institut se objevují také, zejména u Emy s Gretou. Popisují, že pomoci klíčových pracovníků se v kritických okamžicích nedočkaly a už na tuto pomoc přestaly spoléhat.

Řeší záležitost spíše vzájemnou podporou a svépomocí. Zmiňují například zařízení skladů s potřebami pro pěstouny. Z toho důvodu má Ema pocit, že doprovodné organizace na pěstounkách „parazitují“. *„Mám svoji doprovodku, je to fajn ženská, ale vcelku jsem ji potřebovala dvakrát. Kamarádka chtěla, aby s ní doprovodka jela do vězení a ona, že s ní nikam nepojede, tak nevím no. Jen když má být kontakt s novou rodinou, tak jsem chtěla, aby tam byla, ale je to až trapný, jsou tam navíc. ...Myslím, že kolem nás parazituje spousta lidí, ale je to jen můj pocit.“* Helena a Tina proti tomu popisují aktivitu jejich doprovodné organizace jako uspokojivou a spolehlivou.

- **Nedocení práce pěstounky**

Frustraci z toho, jak okolí na pěstounky PPPD nahlíží, zmiňují opět především Ema a Tina. Připadají si často přehlížené a podhodnocené. *„Jsem nepříjemně překvapená ze soudů a z toho, jak se o nás přechodkářích mluví. Že to děláme za prachy a že jsme vyžírky. Chodím ještě uklízet, ale měsíčně беру málo.... Nemáme žádné hranice, kdy můžeme čerpat volno. Oni furt slibují, že nám zvednou platy, ale pak k tomu nedošlo...“* (Ema). Ačkoliv je PPPD práce jako každá jiná, pěstounky mají nízký plat a téměř nemají dovolenou. Pokud dovolená přijde, je velmi nejisté, jak dlouho bude trvat. *„Když už to dítě je tady dlouho, tak meleme z posledního. Máme 24 hodin bez dovolený a tak.“* (Tina).

Tina vnímá jednání s pěstouny především jako nerovnocenné. *„Měli bychom být na rovnocenné úrovni, protože pečujeme o dítě a oni potřebují ty informace o dítěti. Jednají s námi z nadřazené pozice. Říkají, vy se tady starejte a my vám řekneme, co všechno bude a nebude, což je v pořádku někdy, ale když se nekomunikuje, tak je zle. ... Hlavně já prožívám velkou nejistotu, když předáme dítě, jak dlouho nám dají volno. Teď si domlouváme, kolik volna nám můžou dát. Takže se člověk dohaduje, aby mu dali po 14 měsících alespoň šest týdnů.“*

Tato zkušenost zajímavě kontrastuje se zkušeností Heleny, která chce být naopak neustále v záprahu a dovolenou si v žádném případě nepřeje. *„Abych neměla mezitím tu pauzu, tak klidně navážu. Už jsem měla i dvě děti najednou.“* Podobně Greta v době rozhovoru šestitýdenní dovolenou právě prožívá, jelikož odevzdala dítě, které u ní bylo více než rok. Vyjadřuje smutek nad tím, že teď nebude mít žádné dítě, ačkoliv ví, že je odpočinek potřeba.

„Maminka“ nebo „teta“?

Velmi zajímavou a rozporuplnou oblastí bylo téma nastavení hranic v PPPD. Koncept této služby je už sám o sobě velmi rozporuplný. Úkolem pěstounky je poskytnout dítěti dostatek lásky a nechat jej se na ni navázat, ale zároveň si ona musí umět udržet dostatečný odstup, aby se posléze dítěte dokázala vzdát. Jednotlivé pěstounky mají různé cesty, jak se s touto situací vypořádat směrem k dítěti i uvnitř sebe samé.

Všechny pěstounky byly dotázány, zda se cítí být v péči o děti v PPPD spíše matkou nebo profesionálkou. Miriam, Helena a Tina odpověděly, že se cítí být obojí. Ema a Greta vypověděly, že se cítí být pouze maminkou. Žádná z pěstunek mateřskou složku pěstounství nepopírala. Profesionální složku však popřely Ema a Greta. Pokud pěstounka vypověděla, že obojí, ukázalo se, že vykazuje mateřské projevy pouze v chování k dítěti. Pečuje o dítě po fyzické stránce a když pláče, pochová jej. Dítě však nebere jako vlastní. Nechce, aby ji dítě oslovovalo „mami“ a také si často drží hranici v některých oblastech.

Jednalo se většinou o oblast společného spaní nebo obecně fyzického kontaktu. Tyto hranice a mateřské chování zároveň v sobě nese určitý rozpor. Dobře jej vystihuje Miriam. Na jednu stranu říká, že potřebovala, aby se na ni holčička navázala, na druhou stranu to nesmí být příliš. Mluví o holčičce, která měla dlouhou dobu problém Miriam důvěřovat. *„...Pak si z ničeho nic v tom roce a dvou měsících lehla na moje rameno, začala mě hladit, to bylo pro mě emočně silné. Seděla jsem tu a říkala si, je to tu, holčička už je naplněná. Už může i rozdávat. Naopak musím dávat pozor, abych si dítě nenavázala příliš na sebe a ono by pak nebylo schopné jít do další rodiny.“*

Miriam také začíná hovořit o tématu hranic. Tuto hranici je podle ní nutné vytvořit si ve všem. *„Máme hranice, ve všem musím mít hranici. Třeba nikdy bych si nevzala dítě v přechodné péči do postele. Tím, že jdou do dalších rodin, tak kdybych si je navázala tak strašně na sebe, tak se ty děti neodloučí ... Takže já to dělám z profesionálního hlediska.“* Dítě má u svou postýlku. Miriam ho pouze podle potřeby pochová a vrátí zpět. Zde je zřejmý jistý profesionální odstup od dítěte, který pomáhá Miriam nevzbudit příliš silné city.

O určitém vnitřním odstupu mluví také Helena. Pro ni je velmi důležité oslovování. Chce být dětem jenom tetou: *„Já bych nikdy nedopustila to, abych říkala, že jsem máma toho dítěte. Já jsem máma svých biologických dětí. Těchto jsem teta a strejda. Samozřejmě tu lásku jim dáme, jako jsme dali i svejm. Mám to nastavený, co kdyby to dítě zůstalo s námi déle a začalo nám říkat mami a tati, kdybych mu říkala, já jsem tvoje maminka, i když dočasná. Ví to dítě, co je dočasná? Neví. My jsme jeho teta a strejda prostě.“*

Zajímavé je, že její nastavení vůči dětem v PPPD se v některých aspektech neliší ani od péče o vlastní děti. Popisuje, že její děti také měly svoji postýlku a nikdy si nesměly

zvyknout spát s rodiči v posteli. Možná není v porovnání s ostatními pěstounkami zvyklá otevřeně projevovat tolik vřelosti, což vyplývá ze způsobu, kterým mluví o svém osobním nastavení. *„Já nejsem ta generace, že říkáme, že děti milujeme. Mám ráda dceru se vším všudy. Já nevím, to slovo „milujeme“, není to moje. Takže já tomu dítěti dám lásku, poskytnu mu všechno, co ono potřebuje, od doktora a tak ... aby se mělo dobře.“*

Tina se ve své výpovědi také kloní spíše k profesionálnímu odstupu, i když je zřejmé, že v její péči jsou zastoupeny i mateřské projevy. Stejně jako Helena se kloní k oslovení „teta“. *„Vnitřně si říkáme jen strejda, teta. Nechci jim bejt maminka. Chlapeček na nás volal mama mama, protože už byl velikej. Oni to potřebujou to slovo používat, ale my vnitřně pro naši bezpečnost říkáme strejda, teta, protože víme, že to dítě půjde jinam. Máma a táta je moc osobní. ... Když pláče, tak ho vezmu, nenechám ho vyplakat, protože si říkám, že toho má dost za sebou.“*

Greta a Ema na otázku, zda se cítí být matkou nebo profesionálkou, odpověděly, že jednoznačně maminkou. Tyto dvě pěstounky nedělají žádný rozdíl v péči o vlastní děti a děti v PPPD. Přijaté děti mají v jejich domácnosti stejné místo a jsou milovány stejně jako biologické. Láska se zde neprojevuje jen ve vnějších projevech, ale i ve vnitřním nastavení.

Greta toto své nastavení popisuje takto: *„Jen ty sociální aspekty, když musím chodit k těm soudům, řešit s těma sociálkama věci. Tohle nemusíte s vlastníma dětma. Ale v samotné péči o dítě jsem naprosto stejná maminka, jako svým dětem. ... Já jsem si o sobě vždycky myslela, tím, že mám svoje dvě děti, že bych nikdy nedokázala přijmout cizí dítě a milovat ho jako vlastní. Sakra dokázala. V prvním tejdnu jsem věděla, že to dokážu, milovat je jako vlastní. Děti s náma jezdily k moři, na hory, prostě je berete jako vlastní. Dostaly stejně dárků na Vánoce jako moje děti, Mikuláše jim všem koupím stejně a tak.“* Ema zase o svém nastavení vůči dítěti mluví takto: *„Cítím se matkou, sice starou, ale matkou. Profesionálkou určitě ne, to ne ... Ta péče je pořád stejná. Kolikrát jsem si říkala, že bych se zkusila nějak citově odtáhnout, ale ono to nejde prostě. To nejde říct, tamhle máš rodinu a já si tě nevšímám.“*

Zajímavou shodu vykazovaly Ema, Greta a Tina v rozdílu, který vnímají v péči o svěřené děti a o děti vlastní. Všechny tři uvedly, že za svěřené děti cítí větší

zodpovědnost a jsou k nim citlivější. Tina zase uvedla, že je ke svěřeným dětem benevolentnější: „*Mám vnitřní pocit, že je nevychovávám, jen opečovávám a vymazluju, nic jinýho. Nemám tam ty ambice. Zmírňujou se ty požadavky.*“.

Budování citové vazby

Všechny pěstounky měly v péči nejmenší děti, u kterých je tento aspekt obzvlášť klíčový. Chápání této teorie a jejího významu právě v PPPD se u pěstunek značně lišilo.

Tři z dotázaných žen tuto oblast znají a dle svých slov i chápou její význam. Setkali se s tím většinou v předchozím povolání nebo při studiu. Zbylé dvě ženy o této teorii sice slyšely na školeních pro pěstouny, ale neaplikují ji cíleně. Vyjadřují, že školení se někdy mívá účinkem „... *moc se tam kolem naší problematiky nedozvíme, protože je to vedené hlavně pro adoptivní rodiny. Zajímalo by mě tam, kdyby nám třeba řekli něco k těm abstrákům u dětí.*“.

Ema a Helena ji pro sebe dokonce nepovažují za užitečnou s vysvětlením, že pečují o malé děti, kterých se to ještě netýká: „*jsou to miminka, takže tam žádný poruchy nejsou. Chováte se k nim líp jak ke svejm, ty děti jsou v tom spokojený.*“ (Ema). To, že teorii attachmentu cíleně neuplatňují a nevědí, že se týká právě takto malých dětí však nemusí znamenat, že se o děti starají méně kvalitně. Zdá se, že Ema péči o děti pojala intuitivně, stejně, jako když se starala o vlastní děti. Helena také vyzdvihuje, že dětem dává vše, co potřebují.

Miriam je jedna z pěstunek, která význam attachmentu zná a chápe. V celém rozhovoru je znát, že s dětmi cíleně pracuje, aby se dokázaly navázat. Tina také teorii attachmentu zná a vyjadřuje pohoršení nad nevědomostí jiných lidí. „*Spousta lidí, pokud to nevidí na vlastní oči, tak je ta porucha attachmentu vůbec nezajímá. Vždyť je to malý dítě, to si nic nepamatuje, a já, to myslíte vážně? Oni to fakt myslí vážně.*“

Miriam přináší v PPPD pozorování zdravého budování citové vazby dokonce uspokojení. Popsala radost, kterou zažila, když viděla, že si dítě poprvé po dlouhém úsilí položilo hlavu na její rameno. Měla radost nejen z výsledku práce, který odvedla, ale také z naděje, že toto dítě má nyní šanci zdravě se vyvíjet. Institut PPPD jí v tomto připadá velmi důležitý a opět zde přichází srovnání s ústavní péčí, kterou v tomto považuje za

nedostatečnou. „... ty děti jsou naše, ještě víc než naše, protože tam je ještě ten attachment, který musíme vzít do svých rukou, a musíme s dítětem udělat to, co by možná ani ti rodiče nezvládli. Tady dítě odchází s hotovou výbavou, odevzdáváme hotové dítě, a to ústav neumí. To je pro mě síla PPPD.“ Ostatní pěstounky takto detailně průběh citové vazby nepopisují.

11.2.3 Loučení s dítětem a období po výkonu PPPD

V oblasti loučení s dítětem a období po výkonu PPPD se vynořilo pět kategorií. Jsou jimi *Smutek*, *Smutek „naplněný něčím dobrým“*, dále *Strach z nejisté budoucnosti*, *„Vím, že se dítě má dobře“* a *Další pomocníci při zvládnání smutku*.

Smutek

Bez ohledu na dopředu nastavené hranice popisují svůj prožitek odchodu dítěte téměř všechny pěstounky velmi podobně. Většinou jsou v prvních dnech velmi smutné a pláčou. Dítě jim chybí.

Intenzita smutku se často odvíjí od toho, jak dlouhou dobu dítě s pěstovankou strávilo. „...čím déle to dítě máte, tím je to horší. Takže teď, když jsme ty dvě poslední děti měli dlouho, tak to bylo strašný. Když už chodí, oslaví s námi rok, říkají mi „mami“, „máma“, tak to je průser.“, říká Greta. Tina také vypráví, že s holčičkou po pár týdnech se jim loučilo snáze než s ročním chlapečkem: „teda u holčičky, kterou jsme měli pět týdnů to tak nebylo, tam ten stesk není vůbec.“

Tento smutek naopak není závislý na tom, kolik odchodů již prožily a není závislý ani na roli, kterou se vůči dítěti rozhodly zaujmout. I pěstounky, které se cítí být spíše „tetou“ (vnímají svou roli z velké části profesionálně) než „matkou“, po odchodu dítěte pláčou. „Obrečíme to, to bychom asi nebyli lidi ... Nemůžu říct, že bychom si nepobřečeli.“ (Helena). „Nejtěžší na tom je, že to dítě ztrácím, už mi nepatří ...Mám dvouměsíční újmu na zdraví. ... je to, jako by mi usekli kus nohy. Trhají mě ty děti po částech.“ (Miriam).

Smutek „naplněný něčím dobrým“

Zdá se ale, že smutek pěstounek „tet“ a pěstounek „matek“ se přece jen v něčem může lišit. Greta je pěstounka, která svou roli vidí pouze mateřsky. Všechny odchody jsou

pro ni velmi náročné, zejména v době, kdy děti již začnou mluvit a oslaví s pěstouny první narozeniny. *„Já to vždycky nedávám, to předávámí. Já jsem taková cíťa, tak je to pro mě nejtěžší ... Vždycky je to těžký. První jsme měli tři měsíce, a to bylo těžký, poslední teď dokonce patnáct měsíců. Přes rok už je to hodně zlý. Všechny odchody jsem prořvala. Zatím to bylo emotivně vždycky hrozně náročný. Neumím si na to zvyknout ... My to nedáváme a pláčeme. Já, děti i partner.“*

Nutno podotknout, že Greta prožila pár dní před konáním rozhovoru loučení s dítětem a mohla tím být umocněna emotivita jejího vyjádření.

Přesto toto prožívání odchodu můžeme srovnat například s Tinou. Tina je pro děti pouze „tetou“ a chápe svou roli spíše profesionálně. Vnáší do smutku loučení s dětmi zcela nové pojetí. Loučení s dítětem pro ni není pouze nutné zlo, ale radostná a slavnostní událost.

Tuto radost vnímá velmi intenzivně, zejména když dítě odchází do dobré rodiny. Zažívá naději, že dítě nyní konečně čeká život s opravdovými trvalými rodiči. *„Je to slavnostní událost, něco, co si chci uchovat v mysli, že to tak bylo dobře ... On je to proces. Ono to na tom vypadá jako to smutný, ale vlastně je to to nejhezčí. Když máme pocit, že jde do stabilní rodiny, kde už bude mít svoje místo a bude tam moct někomu říkat mami a tati. Je to vždycky smutek, obrečíme to, ale je to takovej smutek, kterej je naplněnej něčím dobrým. Máme pocit, že jsme odvedli kus práce a ta práce je zhodnocená tak, že další rodina má dalšího tvorečka bez citový deprivace, což u toho prvního chlapečka bylo. Ten je v adopci a má se opravdu krásně.“* Po srovnání pojetí Tiny a Grety je vidět, že celkové nastavení vůči dítěti se může projevit v prožívání a chápání loučení.

Pěstounka, která si k dítěti uchovává mateřský vztah bude předání prožívat více jako matka, které někdo „vzal“ dítě. Po čase se s tím samozřejmě vyrovná také, zejména, když do rodiny přijde další dítě, jak bude řeč v další kapitole. Bude to však výrazně těžší. Ukazuje se, že pěstounka, která svou roli chápe více jako profesionální službu, bude při odchodu dítěte vedle smutku prožívat také radost a naplnění.

Strach z nejisté budoucnosti

Velkou otázkou zůstává, jak je tomu v případě loučení s dítětem, kde je jeho budoucnost nejistá. Pěstounky často popisovaly případy, kdy mělo být dítě vráceno zpět do ústavního zařízení, o kterém má většina pěstounek tu nejhorší představu. Také se objevovaly příběhy, kdy mělo být dítě předáno biologickým příbuzným, kde bylo zcela očividné, že dítě bude strádat. Emoce smutku tak zde může být ještě umocněna strachem.

Tyto obavy se nevyhýbají pěstounkám „tetám“ ani pěstounkám „matkám“. Ema popisuje jeden případ, kdy mělo být dítě předáno neznámým rodinným příslušníkům z ciziny a ona měla velký strach. „...hrozilo, že já ho tady budu piplat a oni ho pak odvezou někam na letiště, tam si ho vezme cizí člověk a tím to pro mě bude končit. To by pro mě byla tragédie všech tragédií, že bych to snad přestala dělat.“ Představa dítěte, které by bylo z její mnohaměsíční péče předáno do ruky neznámých lidí pro ni byla zdrcující. Naštěstí situace dopadla dobře a dítě bylo dle jejích slov nakonec adoptováno skvělými rodiči.

Pěstounkám není osud dítěte nikdy lhostejný. Mají různé strategie, jak s těmito obavami naložit. Řešení Emy, Miriam a Grety bylo překvapivé. Pokud by dítěti hrozilo předání do špatné rodiny nebo zpět do ústavní péče, nechaly by si jej u sebe a staly by se dlouhodobými pěstounkami: „Kdyby byl nějaký průšvih, tak jsme domluvení, že si dítě necháme. Jsou pěstounky, který mají dítě třeba dva roky. To je kus života. Všechno o tom dítěti víte, je na vás zvyklý. Vždyť to pro ty děti musí být taky strašný. Čert vzal nás, ale co ty děti?“ (Ema). Miriam vypověděla, že do toho šla takzvaně „naplno a s plnou zodpovědností za dítě“, tedy „bud' vše, nebo nic“.

Jiné však naopak nic takového nechtějí a bojí se, že nakonec nebudou mít jinou možnost, protože jim na osudu dítěte záleží. Tina vypráví o dítěti, které má v současné době v péči a vyjadřuje rozladění nad současnou situací, kdy musí na vlastní pěst hledat vhodnou náhradní rodinu, aby nebyli nuceni dítě si u sebe nechat. „U toho broučka jsme chvíli řešili i kojenecký ústav, a to byla špatná situace. Takže jsme vždycky vděční za to, že dítě má kam jít a nemusíme stát před rozhodnutím, co bude, jestli my se rozhodneme si ho nenechat. Protože to už se nás taky ptali ... naštěstí jsme to nemuseli řešit, ale byli jsme rozhodnuti vnitřně, že ho nechceme do 18 let mít doma. Nechceme zažít čtvrtou pubertu,

asi takhle jednoduše to řeknu. Je to asi drastický, ale prostě jsme nechtěli. Bojovali jsme, hledali jsme na všech frontách sami pěstouny. Tak jsme dva manželský páry našli a kraj nakonec našel třetí. Takže oni jsou, jenom se říká, že nejsou.“

Tinu v momentě, kdy se stala pěstounkou nenapadlo, co by se mohlo stát. Později se setkala s realitou, kdy jí systém nenabídl žádnou podporu a byla nucena postavit se před dilema. Buď bude riskovat, že dítě „špatně“ skončí, nebo vezme osud do vlastních rukou. Bude pátrat po vhodné rodině na vlastní pěst s tím, že pokud se to nepovede, bude nucena stát se dlouhodobou pěstounkou. Helena je již definitivně rozhodnuta, že by děti na trvalo nechtěla za žádnou cenu. *„Nikdy bych nešla do dlouhodobý pěstounký péče. Já jim tu lásku dám, ale vím, že ode mě odejdou.“*

„Vím, že se dítě má dobře“

Pěstounkám pomáhá vyrovnat se se ztrátou fakt, že se pro dítě našla dobrá rodina. Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, pěstounkám záleží na dalším osudu dítěte. Nalezení stabilního prostředí pro dítě jim poskytuje úlevu a radost. *„... a pomáhá mi taky to, že ty děti vždycky šly do úžasný rodiny. Nestalo se mi nikdy, že bych děti vracela k feťákům nebo do ústavu. To nevím, jestli bych zvládla.“*

Za druhé je to možnost zůstat s dítětem v kontaktu nebo o něm dostávat pravidelné informace. Na tom se shodly všechny pěstounky. *„Mám radost, když najdeme rodinu a je to dítě umístěno do rodiny, která s námi spolupracuje.“*, říká Miriam a dodává, že: *„ne všichni pěstouni zprostředkovávají setkání s dětmi, není to jejich povinnost, ale kdyby pochopili celou PPPD, určitě by k tomu zaujali jiný postoj. Jsem strašně ráda, když ty děti zase vidím.“* Ema vypovídá obdobně: *„My to k sobě máme kousek, vidáme se často. Když mi přinesli pugét, ronila jsem slzy. Mám fotky, to mi taky pomáhá. Zároveň to člověk dělá s pocitem, že tomu dítěti pomohl do života. ... Ve druhém případě je to horší. Budou se stěhovat někam daleko. Ale říkám, že když mi třeba občas pošlou fotku, tak budu nejšťastnější.“* Greta to vidí podobně: *„Pomáhá mi se s tím vyrovnat, že rodina píše, volá, posílá fotky. Ještě se mi nikdy nestalo, že bychom se s těma rodičema nevidali ...“*. Helena také akcentuje potřebu, aby bylo dítě umístěné do dobré rodiny: *„Vás hřeje na srdci, že víte, kam dítě jde a že víte, že se tam bude mít dobře.“*, a byla by také ráda za fotky dětí: *„kdyby nás ti adoptivní rodiče informovali, alespoň nám poslali fotku, že by se z toho*

člověk těšil. Ale někdy nechtěj a musíte se s tím smířit.“. Nakonec Tina také vícekrát zmiňuje radost, kterou prožívají pokaždé, když vědí, kam předat dítě dál a také vyjadřuje radost nad tím, že jim adoptivní rodiče posílají dopisy.

Dva popsané aspekty jsou tedy společné všem pěstounkám bez rozdílu. Zajímavé je, že ani jeden z výše popsaných „pomocníků“ není v moci pěstounek. Pěstounky téměř nemohou ovlivnit, kam bude dítě umístěno, ani zda jim bude rodina posílat fotky.

Další pomocníci při zvládání smutku

Greta má vlastní, zcela jedinečné řešení vyrovnávání se s náročným odchodem, které může plně ovlivnit. Popisuje jej jako postupné psychické připravování a vzdávání se zodpovědnosti. *„...snažím se mít to tam někde vzadu v hlavě, že to jednou nastane. Když vím, že už je nová rodina, že už se to blíží, tak si to pořád opakuju. Říkám: „jedeme za maminkou“. Když vytisknu fotky, říkám: „podívej, tohle je maminka a tatínek a oni se na tebe těší, tady ti poslali dárek“. „Maminka se o tebe postará“. Říkám to jemu, ale vlastně to říkám i sobě. To mi pomáhá. A co mi stačně pomáhá, asi je to drsný, když třeba chlapeček špatně jí lžičkou, tak říkám. „už se tak těším, až tě ta maminka začne krmit sama“. Tak si uvědomím, že on má maminku a že ta moje role končí. Já ten problém jakoby fiktivně přehazuju na ni, že ona to zařídí. To miminko to asi nevnímá, ale já to vnímám a neskutečně mi to pomáhá.“*

Dalším aspektem, který pěstounky mohou ovlivnit, je rozhodnutí vzít si do péče další dítě. Některým pěstounkám vidina dalšího dítěte, o které budou moci pečovat velmi pomáhá. Helena uvádí: *„Pomáhá mi se s tím vyrovnat další dítě. Nemůžu přemýšlet nad tím, že je teď prázdná, co budu dělat ... můžu jako svlíkat postýlku a tak... ale měsíc čekat na telefon? Já nechci!“*. Stejně to vidí Miriam: *„Vyrovnat se mi pomáhá vize, že budu mít další dítě.“*

12 Shrnutí

Tato kapitola je věnována shrnutí výsledků analýzy sesbíraných dat. Na základě těchto výsledků již bude možné zodpovědět výzkumné otázky, které byly položeny (viz. kapitola 7). V následujících odstavcích je pod zněním výzkumné otázky vždy formulována odpověď.

- *Jaká byla motivace a očekávání náhradních matek před přijetím dítěte do PPPD?*

Motivací většiny pěstounek byla láska k dětem a dlouhodobá zkušenost s nimi. Z toho často pramenila touha jim pomoci. Většinou chtěly pomoci dětem od něčeho – pobytu v ústavním zařízení, či psychické deprivace. Některé se cítily právě k této práci kompetentně, protože se jedná o malé děti, se kterými mají zkušenost, a navíc nepotřebují odbornou kvalifikaci. V jednom případě pěstounka uvedla touhu návratu do mateřské role a osobní potřebu naplnění poté, co vlastní děti odešly z domova

Očekávání pěstounek byla téměř vždy pozitivně laděná. Doprovázely je radostné emoce z očekávání dítěte, vzrušení, odhodlání a sebejistota navzdory pěstounkami uváděného zastrašování ze strany úřadů. Byly odhodlané, že to s dětmi budou umět, když jsou již zkušenými matkami a že s dětmi budou zacházet lépe, než by tomu bylo v ústavním zařízení. Radostné očekávání však bylo narušováno systémovými nedostatky. Pomalé jednání úřadů mělo v jednom případě za následek pochybnosti, zda se do této práce vůbec pouštět.

- *Jak náhradní matky prožívají samotný výkon PPPD?*

Všechny pěstounky bez výjimky uvedly, že se okamžitě zamilovaly do přijatého dítěte. Pouze jedna pěstounka uvedla možnost srovnání dalšího dítěte v pořadí s tím předcházejícím, které může mít za následek pomalejší navázání vztahu nebo citové odtažení.

Během výkonu PPPD vyvstávají okolnosti, které mohou dodat sílu k péči o dítě nebo naopak mohou pěstounku vyčerpávat. Sílu pěstounkám dodával smysl, který v péči o dítě vidí. Nejčastěji bylo zdrojem uspokojení dítě samotné. Pěstounky nabíjí jejich přirozené projevy (úsměv, hra).

Tato práce dává pěstounkám možnost seberealizace, dávání, uvědomění si svých silných stránek a viditelné výsledky svého snažení (např. dítě je zdravé, citově se připoutá).

Naopak vyčerpávající jsou pro pěstounku okolnosti, které navozují pocity frustrace a bezmoci. Je jimi například neustávající dětský pláč. Velkým tématem se stávají také systémové nedostatky, jako neinformovanost, nepropojenost institucí nebo malá systémová podpora. Objevují se také stížnosti na doprovázející organizace, které nedostatečně plní svou roli. Některé pěstounky tak již na pomoc zvenčí příliš nespolehají a pomáhají si spíše navzájem.

Další oblastí, která měla výrazný vliv na prožívání průběhu PPPD je otázka nastavení hranic a role vůči dítěti. Všechny pěstounky zahrnují do péče o přijaté děti mateřský aspekt. Některé se cítí být výlučně matkami a láska ke svým a přijatým dětem se neliší. Jiné zdůrazňují především profesionální složku při současném zachování mateřské péče. Tato profesionální složka spočívá například v oslovování „teta“ a v citovém odtažení. Většina pěstounek vnímá v péči o přijaté děti větší zodpovědnost než v případě vlastních dětí.

- *Jak náhradní matky prožívají loučení s dítětem a jeho následné předání?*

Všechny pěstounky při loučení s dítětem prožívají smutek a pláčou. Smutek je tím intenzivnější, čím delší dobu dítě s pěstouny stráví. Vedle smutku se však u některých pěstounek objevuje také radost a pocit naplnění. Loučení s dítětem je pak pro ně slavnostní událost. Tyto pocity jsou závislé na předem nastaveném chápání role pěstounky. Pokud je pěstounka spíše profesionálkou nabízející službu, je ve smutku zastoupena také radost z naplnění své role a z nalezení stálého domova pro dítě.

Problém nastává ve chvíli, kdy by mělo být dítě předáním ohroženo. Bylo by předáváno do nevhodné rodiny nebo do ústavního zařízení. Při této představě prožívají všechny pěstounky bezmoc a vztek. Pro některé je možností si dítě v takovém případě nechat. S touto variantou předem počítají a s tím také do PPPD šly.

Pro jiné je tato představa nepřijatelná, ale obávají se, že by neměly jinou možnost, protože jim na dítěti záleží. Velkým pomocníkem kromě jistoty, že bude dítě umístěno do dobré rodiny je také udržování kontaktů s novou rodinou. Pěstounky jakékoliv

zprávy o dalším osudu dítěte velmi těší. Bolest z předání dítěte také pomáhá zmírnit očekávání, že přijmou další dítě.

- *Nakolik je náhradním matkám známá teorie attachmentu a jak dokážou její znalost prakticky využít?*

Všechny pěstounky již o teorii attachmentu slyšely. Některé ji znají ze školení, jiné například z předchozího zaměstnání. Ne všechny však zcela chápou její význam a praktické využití v rámci PPPD. Školení se v tomto ohledu někdy míjí účinkem. Některé ženy jsou přesvědčené, že tyto teorie se tak malých dětí ještě netýkají. Jiné však s touto teorií cíleně pracují a snaží se u dítěte cíleně citovou vazbu vybudovat.

Diskuze

V této kapitole se budu věnovat srovnání výsledků dat získaných ve výzkumu a teoretické základny k dané problematice.

Do diskuze zahrnuji konfrontaci zjištěných dat s odbornými metodickými doporučeními k PPPD v České republice a s některými psychologickými poznatky. Dále budu srovnávat některá zjištěná data s výsledky tematicky blízkých výzkumů v České republice a na Slovensku. Jedná se o výzkum Konečné a Sudové (2011) mezi náhradními rodiči a odborníky v jejich názorech na PPPD a etnografická studie profesionálních rodin Šmajdové Búšové a Kučery (2015). Diskuze je také obohacena o poznatky získané osobním rozhovorem s Alžbětou Hláskovou, průkopnicí PPPD pro nejmenší děti u nás a metodičkou v této oblasti

První část výzkumu se věnuje období před výkonem PPPD, zaměřenému na motivaci a očekávání pěstunek. Všechny zjištěné motivy pěstunek, jako je láska k dětem, pocit naplnění či pocit profesionality díky dlouhodobé zkušenosti s dětmi jsou tzv. zveřejněnými motivy, o kterých hovoří například Škoviera (2007). Tato motivace je v souladu s poznatky o specificích daného věku pěstunek, pro který je typická touha být tu pro druhé nebo zaplnění prázdného hnízda po odchodu vlastních dětí. Náznak neveřejného motivu se objevuje v případě Heleny, která potřebovala být někde zaměstnaná.

Pěstounkám je často dětí líto a chtějí je svým rozhodnutím ochránit před pobytem v ústavním zařízení. Zároveň měly pěstounky ze zkoumaného vzorku téměř vždy v péči děti kojeneckého věku. V tomto ohledu vykazují shodu s výzkumy, které poukazují na rizika ústavní výchovy pro nejmenší děti (např. Langmeier a Matějček, 2011). Zajímavé by bylo zjistit, zda by pěstounky považovaly PPPD za vhodnou variantu také pro děti staršího věku. Jediná Miriam měla jedno tříleté dítě v rámci sourozenecké skupiny. Z tohoto důvodu jí tato péče připadala smysluplná, ačkoliv ji popisovala jako boj, kdy dítě její péči nepřijímalo a chtělo zpět ke svým rodičům.

Všechny pěstounky považují za jednoznačné pozitivum skutečnost, že dítě bude moci vyrůstat v rodinném prostředí a mají k PPPD na počátku velkou důvěru, a ostatně většinou i v průběhu. Zdá se ale, že se některé pěstounky dopředu příliš nepozastavují nad

riziky, která s sebou ponese ambivalence jejich role vůči dítěti, jak o nich mluví například Gabriel a Novák (2008). Stejně tak pěstounky mluví o svém očekávání, které je plné sebejistoty a odhodlání. Nevidí žádné překážky. Cítí se naplněné zkušenostmi s tolika dětmi, že už je nemůže nic překvapit. Vidí často před očima jen malé miminko, kterému budou moci dát svoji lásku („...neviděla jsem žádnou omáčku okolo toho a ani mě to nezajímalo, já jsem viděla jen dítě.“). Zdá se ale, že na počátku nemají plné vědomí toho, že budou muset nejen spolupracovat s biologickou rodinou, úřady a budoucími náhradními rodiči, ale také se budou muset dítěte vzdát. V tomto smyslu hovoří o práci pěstouna například Pazlarová (2016).

Příprava pěstounů k PPPD musí trvat 72 hodin (MPSV, 2013). Pěstounky o této přípravě často mluví jako o „zastrašování“ a „odrazování“. Některé pěstounky říkají, že se tato a další průběžná školení mívají účinkem. Zdá se, že na těchto přípravách nejsou pěstounkám dostatečně představena všechna reálná pozitiva i negativa, včetně důležitosti jejich role, kterou je potřeba si dopředu nastavit. Není jasné, zda pěstounky skutečně dopředu vědí, že se bude jednat převážně o specifickou službu a zaměstnání, a že rozhodně nejedná pouze o péči o miminko. Jak říká Hlásek v rozhovoru pro Respekt (Třešňák, 2019a): „*My jsme nechtěli dítě, my jsme přišli nabízet službu.*“. V tomto pojetí spatřuje zásadní rozdíl mezi pěstouny PPPD a adoptivními rodiči. Motivací pěstouna PPPD by tedy neměla být „touha po dítěti“.

Výzkum však také přinesl zjištění, že ačkoliv na počátku mohly ženy očekávat, že to bude jednoduché, střet s realitou většinou pěstounky ustály a v péči o děti dál pokračují. Úskalí jsou kompenzována pocitem naplnění a smysluplností.

V průběhu péče o dítě v PPPD se opět jako jedna z hlavních linií táhne otázka rozporuplnosti role pěstounky vůči dítěti. Bylo zjištěno, že všechny pěstounky popisují svůj první kontakt s dítětem jako zamilovanost na první pohled. Dítě svou existencí uspokojuje potřebu žen dávat a ochraňovat. „*Vidíte to, že vás potřebuje a zamilujete se.*“, „*Ty děti jsou tak bezbranný a nevinný, že Vás to dítě ihned vcucne.*“.

Od pěstouna se sice očekává, že s dítětem rychle naváže vztah (MPSV, 2011), zároveň ale metodická doporučení a další odborníci jednoznačně vnímají roli pěstouna PPPD

jako profesionála, vykonávajícího specifickou činnost v péči o ohrožené děti (MPSV, 2013, Pazlarová, 2016 apod.). K jeho práci patří mimo jiné spolupráce s biologickou rodinou a příprava dítěte na přechod do stálé péče. Pěstoun musí tyto kroky podporovat, neboť jsou pro dítě žádoucí. Pěstoun by si tedy na dítě neměl dělat žádný nárok.

Následně bylo zjištěno, že dvě z pěti pěstounek se cítí být pro přijaté dítě matkou, nikoliv profesionálkou. Jejich postoj vůči přijatému dítěti je uvnitř i navenek mateřský (nechají se oslovovat „mami“ a péči v ničem neodlišují od péče o vlastní děti). Jediný vnímaný rozdíl je ve vyřizování věcí s úřady. Vřelé city mohou být pomocníkem k naplnění potřeb dítěte, tedy vytvoření láskyplného prostředí a citového pouta, což je dle metodických doporučení stěžejní. Přesto však mateřské pojetí PPPD žádoucí není.

Lze zvládnout naplňovat potřeby dítěte i bez nutnosti zaujmout roli matky? Tuto otázku jsem položila Alžbětě Hláskové v osobním rozhovoru. Domnívá se, že si můžeme situaci představit tak, jako by bylo dítě v péči u babičky či u tety. Tyto osoby nejsou pro dítě matkou, ale přesto dokážou všechny jeho potřeby plně uspokojit, fyzické i psychické. Winnicott (1998) například definuje mateřskou postavu jako osobu, která poskytuje dítěti emocionálně zjednodušené prostředí a je dítěti stále k dispozici. „Teta na hlídání“ tyto potřeby dle Hláskové může naplnit. Ví, že bude muset dítě vrátit, ale přesto pro něj dokáže být tady a teď plně k dispozici jako jediná pečující osoba.

Role „tety“ nás přivádí ke zbylým pěstounkám, které ve své roli spatřovaly obojí, mateřskou i profesionální stránku. Většinou se také nechaly takto od dětí oslovovat. Nepřipustily, aby jim děti začaly říkat „máma“. O to snazší pro ně bylo loučení s dítětem, které dokázaly vnímat jako slavnostní událost a *„uchovat si v mysli, že to tak bylo dobře.“*

Z již zmíněného rozhovoru s Hláskovou vyplynulo, že postoj profesionála nabízejícího službu musí vycházet skutečně zevnitř. Pokud se takto projevuje pouze navenek, vyjde to vše najevo právě při předávání dítěte. MPSV (2013) říká, že pěstoun musí být skutečně zralá osobnost s již saturovanou rodičovskou potřebou. Účastníci výzkumu Konečné a Sudové (2011) se shodli, že nejlépe je stát se pěstounem ve vyšším věku, kde je vyšší

pravděpodobnost osobnostní zralosti a vyrovnanosti. Stejně o vyrovnanosti přicházející s věkem hovoří Ema a považuje vyšší věk za ideální k výkonu PPPD.

Dalšími tématy, která vyvstala v oblasti během výkonu PPPD jsou frustrace, se kterými se pěstounky potýkají. Děti za sebou často mají pohnutou minulost, ať už drogovou anamnézu matky (Schneiberg, 2012) nebo psychickou deprivaci (Zezulová, 2012). Pěstounky často popisují bezmoc nad ustavičným dětským pláčem, který způsobil „absták“.

V těchto a v mnoha dalších situacích se pěstounky potřebují obracet k odborníkům či institucím o pomoc. Metodická doporučení (MPSV, 2013) také zdůrazňují schopnost spolupráce a podpory, hlavně ze strany doprovázejícího subjektu, který zabezpečuje školení pro pěstouny. Některé pěstounky popisují, že školení jsou uzpůsobená spíše adoptivním rodičům a k PPPD tam toho příliš mnoho neslyší. Ema a Greta si stěžují také na společnou doprovázející organizaci, která nedostatečně plní svou funkci. Ema ji vcelku potřebovala dvakrát. Doprovázející subjekt má přitom zabezpečit adekvátní vzdělávání pěstounům a podpořit je ve zvládnutí následků traumat, deprivace nebo poruch attachmentu svěřených dětí (MPSV, 2019a). Helena s Tinou svou doprovázející organizaci i probíhající školení hodnotí pozitivně a přínosně.

Je zajímavé povšimnout si u těchto dvou pěstounek jiného přístupu v porovnání s Emou a Gretou. Jejich profesionálnější pojetí PPPD je mnohem blíže metodickým doporučením a lépe zvládají předání dítěte.

Miriám hodnotí školení také jako přínosná. Její zvládnutí profesionální versus mateřské role je rozporuplné („*trhají mě ty děti po částech*“, „*Nejtěžší na tom je, že dítě ztrácím, už mi nepatří...*“). Nicméně zde načerpala mnoho informací v oblasti budování attachmentu.

Budování attachmentu u dětí v PPPD se týkala zvláště jedna výzkumná otázka. Předmětem zájmu byla především obeznamenost pěstounek s touto teorií a její využívání v praxi. Tato oblast je pro PPPD velmi důležitá. „*Tento úkol je klíčový a je tím důležitým, co odlišuje pěstounskou péči na přechodnou dobu od sebelepší ústavní péče.*“ (Pazlarová, 2016, s. 155). Považuji za zvláštní, že tři z pěti pěstounek, starající se o děti

kojeneckého věku, mají o teorii attachmentu jen velmi nepřesnou představu. Jejich neznalost dokládá například tvrzení, že děti jsou ještě malé, proto se jich to netýká. Klíčovým obdobím pro vybudování citové vazby k primární pečující osobě je první rok života (Bowlby, 2010). Tento tato neznalost poukazuje na systémové nedostatky v oblasti školení pěstounek. Je však podstatné zmínit, že péče náhradních matek jako primárních pečujících osob může být i přes neznalost této teorie uspokojivá.

Kromě přirozeného smutku při loučení s dítětem se zde vynořily také emoce strachu o budoucnost dítěte. Tento strach opět souvisí se systémovými nedostatky. *„Těm řeknou nejsou pěstouni, těm řeknou nejsou děti, protože nemají propojené registry.“* Pazlarová (2016) říká, že pěstoun si musí být vědom toho, že nemá vliv na další osud dítěte. Je však vůbec možné se zcela vzdát obav, co s dítětem bude dál? Pěstounky se domnívají, že jejich snažení bude zbytečné, pokud dítě následně předají do ústavní péče. Některé pěstounky mají předat dítě do původní rodiny, u které předpokládají, že bude nefunkční. Osud dítěte mnohdy závisí na rozhodnutí soudu či krajského úředníka, který dle jejich úsudku nerozhoduje vždy zcela ve prospěch dítěte. *„Možná by se měli občas přijet podívat o kom rozhodnou, nebo koho chtějí dát do ústavu.“*

Všechny pěstounky také již měly dítě více než rok, někdy dokonce i patnáct měsíců. Postavení pěstounky PPPD je poté čím dál složitější. Greta zmiňuje, jak těžké to je, když s nimi dítě oslaví první narozeniny a začne jí říkat „mami“. Dítě začne v batolecím věku vyžadovat slib stálé lásky, která se s PPPD vylučuje (Sobotková, 2015). Šmajdová Búšová a Kučera (2015) dospěli ke zjištění, že dítě posouvá roli profesionální matky na úroveň, kterou aktuálně potřebuje, vzhledem ke stadiu svého psychosociálního vývoje. Může se tedy stát, že dítě začne v určitém vývojovém stadiu vyžadovat slib stálé lásky. Pokud se mu jí nedostane, získá dítě vůči základní lásce nedůvěru a nemůže hladce přejít do další vývojového stadia. Jeden rok se tak jeví jako ideální.

Některé pěstounky (Miriam, Ema, Greta) jsou v případě krize rozhodnuty dítě si nechat. Hlásková (2019) však jasně vymezuje potřeby pěstounů. Pěstounům se musí dostat ujištění, že se všichni snaží najít pro dítě stabilní řešení, že u nich dítě zůstane pouze rok a že je nikdo nebude nutit stát se dlouhodobými pěstouny.

Domnívám se, že obavy o budoucnost dítěte se pěstounkám PPPD asi nikdy úplně nevyhnou. Je ale možné vylepšit propojenost institucí, registrů a zlepšit podporu pěstounům, aby již tento neustálý stres nemusel vést k úvahám o ukončení práce pěstounky, jak se tomu stalo v případě Tiny.

Závěr

Tato práce pro mě byla z mnoha důvodů zajímavá a užitečná. Mohla jsem prozkoumat, jaký je aktuální stav PPPD u nás a nahlédnout na tuto problematiku očima samotných pěstounek. Některá témata či názory, které pěstounky do rozhovoru vnesly pro mě byly zcela nové a překvapivé. Můj náhled na celé fungování tohoto institutu se značně proměnil s poznáním reality a přinesl s sebou mnoho nových otázek, které vyžadují další zkoumání v této oblasti.

Výzkumný cíl se do velké míry podařilo naplnit. Pěstounky ve většině případů otevřeně popisovaly své prožívání celého procesu. Důkazem bylo velmi pestré popisování vlastních emocí a prožitků, zcela jedinečné u každé pěstounky. Díky tomu bylo následně možné zodpovědět výzkumné otázky, které se týkaly prožívání jednotlivých fází procesu PPPD. Byla také zodpovězena výzkumná otázka týkající se znalosti teorie attachmentu. Naplňování výzkumného cíle a odpovídání na výzkumné otázky však s sebou neslo také určitá úskalí. Ačkoliv byla většina výpovědí autentická, domnívám se, že některé obsahy prožívání přesto zůstaly skryté. Pěstounka se mohla rozhodnout určité aspekty nesdílet, interpretovala své prožívání jinak, nebo si svých skrytých pohnutek ani sama nebyla vědoma. Určité zkreslení skutečnosti tak může vést k vyvození nepřesných závěrů.

Některá zjištění mohou přinést podněty pro praxi vykonávání PPPD u nás, či pro další výzkum v této oblasti. Je to například otázka profesionality pěstounek. Výsledky tohoto výzkumu ukazují, že ne všechny pěstounky chápou svou roli (matka vs. profesionál) v souladu s konceptem PPPD. Tento fakt pro ně může znamenat mnoho komplikací. Zde se nabízí otázka, zda a do jaké míry poskytují doprovázející organizace a případně další instituce školení a oporu pěstounkám. Domnívám se, že právě kvalitní školení a individuální odborná podpora mohou značně pomoci vyrovnat se s ambivalencí jejich role a pomoci eliminovat rizika, která tento rozpor pěstounkám přináší. Na nedostatečnou přípravu poukazuje také neznalost teorie attachmentu u některých pěstounek.

Výsledky dále ukázaly, že délka pobytu dítěte u pěstounky a další osud dítěte jsou faktory, které velmi ovlivňují prožívání pěstounek. Na psychickou pohodu pěstounky má přímý vliv, zda je dítě dále předáváno do rodiny, ke které má sama pěstounka

důvěru, a zda se tak stane v očekávané době. Za ideální dobu je považován rok pobytu dítěte v PPPD. Považuji za vhodné tento stresující faktor co nejvíce eliminovat.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že klíčem může být navázání rovnocenného vztahu a lepší komunikace mezi institucemi, které rozhodují o dalším osudu dítěte a samotnou pěstounkou. Pokud se pěstounka bude moci stát alespoň částečně rovnocenným partnerem v rozhodování o dalším osudu dítěte a budou s ní kroky v této oblasti komunikovány, může tím být snížen její pocit bezmoci a strachu.

PPPD je plná emocí na obou pólech. Přináší radost i smutek, naplnění i frustraci. Péče o ohrožené děti a případná komunikace s jejich rodinami s sebou vždy přináší určitou míru frustrace, a v PPPD to platí dvojnásob. Je ale také vyvážena pocitem smysluplnosti a často naplněná radostí z viditelného pokroku.

Seznam zkratek

PPPD	Pěstounská péče na přechodnou dobu
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
SPOD	sociálně-právní ochrana dítěte
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
ZDVOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
MHMP	Magistrát hlavního města Prahy
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte

Seznam použitých informačních zdrojů

Bibliografické zdroje:

BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.

BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-01-2.

CORNEAU, Guy. *Anatomie lásky: vztahy otec - dcera, matka - syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-701-5.

FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HLÁSKOVÁ, Alžběta. Co potřebuje dítě v PPPD. In: *Zkušenosti přechodné pěstounské péče a cesta dítěte do stabilní rodiny: sborník příspěvků z konference, konané dne 21. března 2019 v Grandhotelu Brno*. Sdružení pěstounských rodin, 2019. s. 35-44. ISBN 978-80-270-5905-8.

HLÁSKOVÁ, Alžběta. Přechod dítěte z přechodné pěstounské péče. In: *Pěstounství je profese*. 2015. Praha: MPSV, 2015. s. 28-33. ISBN 978-80-7421-115-7.

KOLUCHOVÁ, Jarmila, Zdeněk MATĚJČEK, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

KONEČNÁ, Hana a Markéta SUDOVOVÁ. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-23-4.

KONEČNÁ, Hana. *O "negenetickém" rodičovství trochu jinak: informace pro zdravotníky*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-20-3.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

MACÁKOVÁ, Michaela. *Motivace k vykonávání pěstounské péče na přechodnou dobu*. Praha, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Hana NOVOTNÁ.

MACELA, Miloslav. Historický kontext krátkodobé pěstounské péče. In: *Zkušenosti přechodné pěstounské péče a cesta dítěte do stabilní rodiny: sborník příspěvků z konference, konané dne 21. března 2019 v Grandhotelu Brno*. Sdružení pěstounských rodin, 2019. s. 27-33. ISBN 978-80-270-5905-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4

NEIL, Elsbeth, Mary BEEK, a Gillian SCHOFIELD. Thinking about and managing contact in permanent placements: The differences and similarities between adoptive parents and foster carers. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2003 [online]. **8**(3):401-418. Dostupné z: doi:10.1177/1359104503008003009

PAZLAROVÁ, Hana, ed. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmenší děti. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. ISBN 978-80-7421-039-6.

POKORNÁ, Pavla. *Metodika podpůrných aktivit pro náhradní rodinnou péči: podpora pěstounských a osvojitelských rodin s romskými dětmi, arteterapie, Klub náhradních rodin, videotrénink interakcí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-22-7.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0.

SMÉKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-85947-80-3.

SOBOTKOVÁ, Irena. Pěstounská péče na přechodnou dobu: psychologické aspekty. *Czecho-Slovak Pediatrics / Cesko-Slovenska Pediatrie*, 2015 [online]. **70(6)**, 361-367. ISSN 00692328.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60 X.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠMAJDOVÁ BÚŠOVÁ, Katarína a Miloš KUČERA. *Profesionální rodičovství: etnografická studie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2779-3.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha, Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

TOTTENHAM, Nim. Risk and Developmental Heterogeneity in Previously Institutionalized Children. *Journal of Adolescent Health*, 2012. **51(2)**, 29–33.

Dostupné z: doi:10.1016/j.jadohealth.2012.04.004

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012a. ISBN 978-80-246-2153-1.

VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-09-8.

VYSKOČIL, Filip. *Právní analýza*. In: BUBLEOVÁ, V. a kol. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. s. 30-36. SBN 978-80-87455-25-8.

WINNICOTT, D. W. *Lidská přirozenost*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství. Psychoanalýza, 1998. ISBN 80-86123-05-7.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Elektronické zdroje:

DLOUHÝ, Jan. Dočasnému pěstounství se chce věnovat rekordně málo lidí. Děti u nich zůstávají „přesčas“. In: *ČT24*. [online]. 26. 5. 2019 [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2823749-docasnemu-pestounstvi-se-chce-venovat-rekordne-malo-lidi-deti-u-nich-zustavaji>

HLÁSKOVÁ, Alžběta. *Třídilný průvodce pěstounskou péčí na přechodnou dobu* [online]. Dobrá rodina, 2014 [cit. 22. 3. 2020]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/47269618-Alzbeta-hlaskova-tridilny-pruvodce-pestounskou-peci-na-prechodnou-dobu.html>

MHMP. *Metodické doporučení k pěstounské péči na přechodnou dobu*. [online]. Praha: Magistrát hl. m. Prahy, 2018. Dostupné z: http://socialni.praha.eu/file/2918019/Metodicke_doporuceni_k_PPPD_MHMP.pdf

MPSV. *Dohody o výkonu pěstounské péče – vzorová dohoda a formuláře*. [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019a.7. 8. 2019 [cit. 16. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/dohody-o-vykonu-pestounske-pece-vzorova-dohoda-a-formulare#4>

MPSV. *Formy náhradní rodinné péče*. [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. 9. 10. 2019 [cit. 16. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

MPSV. *Informace o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu*. [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013 [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/umistovani_deti_PPPD.pdf/fb58f7da-a93c-6ef2-0602-40b7d7ee536d

MPSV. *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2014*. [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019c. 16. 10. 2019 [cit. 16. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

MPSV. *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2015*. [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019d. 16. 10. 2019 [cit. 16. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

MPSV. *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2018*. [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019b. 16. 10. 2019 [cit. 16. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

Průvodce předáváním dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu do osvojení [online]. Dobrá rodina, 2014 [cit. 22. 3. 2020].

Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/pruvodce_pppd_pro_osvojitele.pdf

Serve and return. In: *Center on the developing child. Harvard University*, 2020. [online]. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z: <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/serve-and-return/>

SCHNEIBERG, František. Je zájem a prospěch dítěte ještě stále hlavním hlediskem při zprostředkování náhradní rodinné péče? *E-psychologie*, 2012. [online]. 6 (3): 12-16. Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/clanek/157>

TŘEŠŇÁK, Petr. 18 mimin a dost. In: *Respekt*, 2019 [online]. 16. 2. 2019. 18. 2. [cit. 2. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2019/8/vzdycky-budeme-soucasti-pribehu?fbclid=IwAR3YfRM0OLbnOIrLGtAT0xNCuFvJjJHoV1ewDB-dXyhMO9yXMfC79yZyBLc>

TŘEŠŇÁK, Petr. Hláškoví: Dítě už znovu svůj první rok života nedostane. In: *Respekt*, 2019a [online]. 30. 1. 2011. 17. 2. 2019. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2011/5/cekame-az-zazvoni-telefon>

Zákony:

Zákon č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů*

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů*

Seznam příloh

Příloha – Ukázka polostrukturovaného rozhovoru

TINA

3 vlastní děti (21, 18, 14), manžel

4 děti v PPPD – 2 kluci a holčička (9, 14 měsíců, 5 týdnů), poslední momentálně u pěstounky (3 měsíce)

Moje první otázka je abyste si zkusila vrátit v čase a vzpomenout si, za jakých okolností Vás poprvé napadlo stát se pěstounkou na přechodnou dobu a jak a kdy jste se pro to rozhodla. Ono to není tak moc dlouho, tam dlouho trvaly ty přípravy. 2015 jsme podávali žádost, předtím pracovala v mateřském centru, předtím ve školce, v družině – stále s dětmi. V mateřském centru se změnila podmínka, už jsem tam nemohla dál pracovat, tak jsme s manželem zvažovali, ať si najdu jinou práci. Manžel nejdřív řekl, že tohle není práce, ale pak řekl dones si formulář a uvidíme. Tak jsem pak zjistila podmínky. Podařilo se nám všechno si vyběhat a byla tady sociální pracovníce, která potřebovala mluvit i s našima dětma. Náš syn byl docela vtipnej, říkal: „ať si naši dělaj, co chtěj, mě je to jedno“ (smích). Pak si tady prošla celej byt. Byla celkem milá, ale pak říkala veškerý ty úskalí, co to má a člověk si to úplně nepřizná. Říkala takový ty věci, že to bude trvat, že to není tak jednoduchý jak to vypadá. Byla hodně konkrétní v takových těch věcech. Snažila se nastínit nějakou alternativu, jak to může bejt. Pak to postoupilo na kraj a čekalo se. Mám pocit, že toto schválení trvalo dva roky. Měla jsem pocit, že to byl čas o čekání. Po několika měsících přišla pozvánka na psychologický posouzení, tam jsme museli i s dětma. Náš druhý syn zase na otázku co to doma změní odpověděl, že neví, že to ještě nezažil. Naše Verunka, protože byla nejmladší, to považovala za to, že se bude moct starat o nějaký dětičky, že nebude doma ta nejmladší. Museli jsme ji trošku pacifikovat k tomu, aby to neviděla jako to zásadní, co bude. Pak čas ukázal, že to špatně nesla, když pak ty děti odcházely. Další půlrok se pak zas čekalo a s manželem jsme říkali, že vlastně ani nevíme, jestli ty pěstouny chceme dělat, když to tak dlouho trvá. Pak následovaly nějaký přípravy, který jsme absolvovali s pozitivním hodnocením, samozřejmě děti tam taky byly

a kreslili jsme dům, jak ho všichni vidíme, tak to zhodnotili dobře, že umíme spolupracovat. Potom nám řekli, že si musíme dávat pozor, když by syn řekl, že je mu to jedno, ale pak by řekl názor, že už toho má dost, tak toho má opravdu dost. Takže to si musíme hlídat i doted'. **Takže to slovo rodiny je tam to důležité.** No, my jsme se tak domluvili, že se po každém děťátku domluvíme, jestli budeme pokračovat nebo ne. **To je vlastně moje další otázka, co u Vás hrálo v procesu rozhodování největší roli?** To, jestli se shodneme. Chtěla jsem to dělat moc, zjistit, co to obnáší a opravdu mě to baví, ale je to náročný teda, fakt. Když už to dítě je tady dlouho, tak meleme z posledního, máme 24 hodin bez dovolený a tak. **Jak jste se vlastně o té pěstounské péči dozvěděla? Jak Vás vlastně napadlo jít dělat zrovna toto?** Co jsem vyšla ze školy, tak jsem pořád dělala něco s dětma, takže to byla alternativa, kdy se o tom možná malinko mluvilo, že se jedná o ohrožený dětičky, aby nebyly v ústavěch a to byl teda můj prvotní cíl, aby ty mimina nešly do ústavů. Když se nás kraj snažil natlačit do širšího věkového rozpětí, tak jsem úplně ráda nebyla, protože mám pocit, že kojeneckej ústav nemá fungovat. Ostatní teda holt budou asi, alespoň v nějaký míře. **Mě zatím každá pěstounka podávala trochu jiné informace. Vy si tedy můžete vybrat ten věk dětí nebo nemůžete?** Nemůžeme, my jsme byli jako středočeši natlačení do rozpětí 0-18 a my jsme měli ještě to kritérium, že nejmladší Verunce bylo 11, takže do věku dcery. Dítě nesmí být starší než nejmladší dítě rodiny. Takže my tam teď máme kritérium 0-6. **Takže tedy nejsilnější důvod pro Vás byl, aby děti nebyly v ústavěch?** Rozhodně. V podstatě jsem vždycky chtěla, abychom měli tyhle dětičky, který nebudou zažívat tu deprivaci. **Bylo něco, co Vás brzdilo?** V první chvíli mě nic nebrzdilo, vůbec mě nenapadlo, co by se mohlo stát. Na přípravách nás hodně odrazovali. První víkend stál na tom, že nás budou odrazovat. **Tak to potom asi není divu, že je málo pěstounů ...** Ale v tomhle případě to chápu, na přípravách to chápu. Tam jdou už lidi vesměs rozhodnutý. Horší je to rozhodování předtím. Potom se to ale zlomilo, protože viděli, že to chceme dělat a že jsme nějaká stmelená skupina. Horší je začátek, když se jde někdo zeptat, co to obnáší a sociální pracovnice mu řekne, to je takhle a je to hrozný ... Přípravy už jsou pak vyšší level. **Měla jste tedy od PPPD nějaká konkrétní očekávání?** Asi ne, měla jsem pocit, že budu dělat něco, co mě baví, co chci v tuhle chvíli dělat a nevím, jak dlouho. Měla jsem pocit, že dlouho, ale teď už ten pocit nemám. **Měla jste nějaké obavy, případně co Vám pomohlo je překonat?** V první chvíli fakt žádný.

Těšila jsem se, ještě tam nebyly ty věci, co nastaly, to se stalo až poté. ***Tak k tomu se ještě v průběhu dostaneme...***

Popište mi prosím první kontakt s Vaším prvním dítětem v PPPD. Jak jste se u toho cítila? To bylo výborný. V mezičase, jak nás pořád přehazovali, tak už jsem nepracovala v tom centru mateřským a nastoupila jsem do MŠ jako asistentka s tím, že neznám dne ani hodiny, kdy nám zavolají. První kontakt byl 14 dní předtím, než jsme si malýho přebírali, že se narodil v Budějovicích. Bylo to takový vtipný, cizí číslo, říkám, to musím vzít. Zrovna jsem uspávala děti ve školce a všechny učitelky napjatý, protože to věděly. Ta paní říká, že se narodilo miminko v porodnici a že máma dává souhlas s adopcí. Že má miminko 58 cm a 6 kilo a mě se udělalo špatně (Smích). Říkala jsem, rozuměla jsem dobře?? Jojo, je to pěkněj cvalík. Čtvrtej den bude asi k propuštění, ale je tu hodně málo míst, tak ho budeme převážet do jiný porodnice. Domluvila jsem se, že za čtyři dny budu přebírat malýho, ale pak mi volali, ať ještě nejezdím, že ho překládají, pak že má opruzeniny ... prostě měla jsem takový asi čtyři telefonáty, že už si ze mě v práci dělali legraci. Porodnice prostě zanedbala nějaký silný opruzeniny, takže jsem to pak doma ještě doléčovali. Takže pak asi napočtvrté už jsme jeli. ***Jaký to bylo?*** Bylo to pěkný, bylo to něco novýho. Zaprvý, jeli jsme do jižních Čech a byl tam strašně milej přístup toho personálu, to bylo ještě s tou naší sociální pracovnící, byla tam státní zástupkyně od soudu s předběžkem, sociální pracovnice té nemocnice, sestřičky...a ještě se tam s ním všichni loučili. Měl velkou bouličku na hlavě, která se pak vstřebala .. ale celkově byli všichni hrozně přístupní a všichni milí. ***Lišil se nějakým způsobem tento moment od prvních okamžiků s Vašimi dalšími dětmi, které přišly potom?*** Pak už člověk věděl, do čeho jde. Hlavně ten chlapeček byl odebírán z rodiny, takže to byla jiná situace, byla u toho i policie .... Bylo takový nemilý jít tam s tou autosedačkou kolem policie, ale bylo to krásně zabezpečený, že já jsem nemusela bejt u toho, když se ten chlapeček odebíral. ***Takže u toho jste přímo nebylo?*** Nene, babička ho přivezla, byla to i ona, kdo podal námět, aby se chlapeček odebral, že se o něj nemá kdo starat. Pak přišla maminka s přítelem, dovolili jim rozloučit se s chlapečkem, nějaký kontakty jsme si vyměnili a tatínka nepustili vůbec. Pak asi tři měsíce fungovali ti rodiče skvěle, ale pak se to utlo. To tak někdy bývá. ***Tak když jste to měla i s tím odebíráním z rodiny, jaký to pro Vás vlastně bylo? Nebylo to emočně náročné?*** Vůbec ne, tam byla velká profesionalita té sociální pracovnice. To jsme

pak zhodnotili, že to mohlo být fakt špatný, ale tohle bylo zpracovaný nádherně. Pak i dál dobře fungovala... ***Jak u Vás potom probíhá proces navazování vztahu s novým miminkem?*** Proces navazování vztahu asi neprobíhá, ten prostě je. První bylo takový to, že máme první miminko, tak si ho opečujeme a dcera k němu strašně přilnula rychle. To druhý, tam už si držela chvíličku odstup. Člověk hlavně srovnává s tím předchozím některý věci. Náš syn pak o druhém řekl, že tohle je takový nemastný neslaný mimino, bezemoční, přechází byl alespoň akční. ***Zvykalo se Vám na některé z těch miminek hůř nebo pomaleji než na jiné? Byly tam nějaké rozdíly?*** Rozdíl byl u holčičky, protože jsme chtěli pomoci její mamince, aby mohla jít brzo domů. Takže to bylo vidět doma, že jsme se na ni nikdo nechtěli moc navázat. Ve stylu přitisknout blíž k sobě. Ne že bychom ji nemazlili a nechovali, ale vnitřní odstup tam byl, odzačátku. Předávala se nám i jednoduše, protože u nás byla krátce, ale to neznamena, že bychom ji měli míň rádi, jen jsme věděli od začátku, jak to k sobě máme nastavený. Ona byla i hodně uplakaná. Zvláštní taky bylo, že naši kluci si všechny kluky nosili a tuhle holčičku si nechtěli ani pochovat, nebylo to nic ve zlým, jen jsem si říkala, že je to zvláštní. Úplně netoužili si ji chovat. Ale naše dcera byla šťastná, že ji může obléct do růžových oblečků a pak řekla „tady ji máš“ ***Co se Vám osvědčilo, když k vám to miminko takto přijede. Jestli máte něco, jak ho uvedete do té domácnosti? Někaký rituál třeba?*** Myslím si, že nemáme žádný rituál, normálně fungujeme dál, s dcerou připravujeme věci pro děťátko. Hodně toho od nás jde s tím děťátkem. Děláme knihu života, fotoknihu. Dáváme mu vzpomínky, oblečky. Můžu Vám ty fotoknihy ukázat, jestli budete chtít ... (*ukázka fotoknihy*).

Vnímáte nějaký rozdíl mezi péčí o vlastní děti, když byly malé, a o děti v PPPD? Jsem benevolentnější, mám vnitřní pocit, že je nevychoávám, jenom opečovávám a vymazluju, nic jinýho. Nemám tam ty ambice. Zmírňujou se ty požadavky. Když pláče, tak ho vezmu, nenechám ho vyplakat, protože si říkám, že toho má dost za sebou, ale jsou situace, kdy tady pláče samozřejmě ... ***Takže u vlastních jste měla takový větší pocit investice do budoucna?*** Jasně, přesně tak.

Cítíte se v péči o děti v PPPD spíše matkou nebo profesionálem? Obojí. Vnitřně si říkáme jen teta, strejda. Nechci jim bejt maminka. Chlapeček na nás volal mama mama, protože už

byl velikej. Oni to potřebujou to slovo používat, ale my si vnitřně pro naši bezpečnost říkáme strejda, teta. Protože víme, že to dítka půjde jinam. Máma, táta je moc osobní.

Představte si Váš běžný den, který s dítětem/děťmi trávíte. Jsou zde nějaké chvíle, které Vás nabíjí nebo naopak vyčerpávají? Jaké to jsou? Když se dítě krásně usmívá. Ráno se probudím a on se na mě usmívá. Vyčerpává mě pláč. Neuvěřitelně. Když je ten pláč dlouhej a ustavičnej. Tenhle zrovna jako maličkej byl v křeči a sevřenej. To jsme měli chvílema pocit bezmoci, že mu člověk nemůže ani pomoci. Že když ho nosíme, děláme, co můžeme, tak pláče. Zpočátku plakal jako koťátko, teď už jako tygr. Ale je to lepší, že už poznáme, co a jak... už je mu dobře a poznáme co mu je. *Ten pláč byl hlavně v noci?* Jo, někdy i v noci, byl ustavičnej. Někdy nešel třeba čtvrt hodiny uklidnit, 20 minut. To stojí za to. To praskaj bubínky a člověk z toho neuteče.

Co nejradostnějšího jste dosud s dětmi v pěstounské péči prožila? Asi vždycky, když jsme věděli, kam předat dál. U tohoto broučka jsme chvíli řešili i kojenecký ústav a to byla špatná situace. Takže vždycky jsme vděční za to, že to dítka má kam jít dál a nemusíme stát před rozhodnutím, co bude, jestli my se rozhodneme si ho nenechat. Protože to už se nás taky ptali, jestli si ho necháme. ***Co byste dělali?*** To nevíme, naštěstí jsme to nemuseli řešit, ale byli jsme rozhodnutí vnitřně, že nechceme ho do 18 let mít doma. Nechceme zažít čtvrtou puberu, asi takhle jednoduše to říct. Je to asi drastický, ale prostě jsme nechtěli. Bojovali jsme a hledali jsme na všech frontách sami pěstouny. Tak jsme dva manželský páry našli a kraj nakonec našel třetí. Takže oni jsou, jenom se říká, že nejsou. To je takový kliše. Pěstounům se říká, že nejsou děti a přechodkářům se říká, že nejsou pěstouni. Jako opravdu to tak je v hodně případech.

Co nejtěžšího jste dosud s dětmi v pěstounské péči prožila? Právě tady tu hrozbu ústavu. ***A teď se tak plynule dostáváme k tomu odcházení dětí, jak se vyrovnáváte s tím, že dítě bude muset z Vaší rodiny odejít?*** On je to proces. Ono to na tom vypadá jako to smutný, ale vlastně je to to nejhezčí. Když máme pocit, že jde do stabilní rodiny, kde už bude mít svoje místo a bude moct někomu říkat mami a tati. Je to vždycky smutek, obrečíme to, ale je to takovej smutek, kterej je plněnej něčím dobrým. Máme pocit, že jsme odvedli kus práce a ta práce je zhodnocená tak, že další rodina má dalšího tvorečka bez citový deprivace, což u toho prvního chlapečka bylo. Ten je v adopci a má se opravdu

krásně. Rodiče nám o něm vždycky píšou, že mluví jak kniha. Jsou mu tři roky teď a je neuvěřitelně chytřej. Měl i krásnou maminku teda. ***Ted' se zeptám, jestli ta skutečnost, že bude muset odejít hraje nějakou roli ve vztahu s dětmi a v péči o ně? Jakou?*** Myslím, že rozhodně ne, ale překlenující období je nejnáročnější. Nejen pro nás, ale pro to dítě. Ono neví, kde je. U prvního děťátka jsem to měli nastavený, že jsme se seznámili s rodiči a pak jsme byli domluvení, že budou jezdit sem, nebo se budeme potkávat na půl cesty. Předáváme 70 km daleko. Když už jsme věděli, že máme za 14 dní termín faktického předání, takže jsme posledních pět dnů intenzivně věnovali tomu, že přijeli vzali si ho a večer mi ho přivezli. Potom poslední den už jsme viděli, že už mi dal jenom pusinku, slezl dolů a začal si hrát a já jsem říkala dobrý, už si ho můžete odvést, je vidět, že už je na vás navázaný, už nepotřebuje mě hlídat. ***No a jak prožíváte odchod dětí z Vaší rodiny?*** Je to slavnostní událost. Něco, co si chci uchovat v mysli tak, že to bylo dobře. Jednou to bylo, že přijeli ti rodiče sem adoptivní, a my jsme s maminkou, protože on byl navázaný na tatínka a maminka na něj do poslední chvíle nemohla ani sáhnout. Tak to bylo náročnější ale tatínek, ten byl jeho. Tak jsme naskládali věci do auta, sepsali jsme papíry a jeli. U druhého chlapečka to bylo náročnější, ten nebyl tak překlopenej a pěstouni hodně spěchali, ale ta návaznost byla dobrá. Jen to předání nebylo v pořádku, to jsme těžko nesli, protože on se od nás nechtěl odpoutat. Fakt to nebylo úplně jednoduchý. Ale následně, když jsme s nimi o tom mluvili, tak tam bylo, že jsme se opravdu následně nejvíc vídali. Holčičku jsme pak odvezli domů k mamince přímo. Vzali jsme ji ještě předtím na kontrolu kyčlí, aby s ní máma nemusela. ***Co je pro Vás na odchodu dětí z rodiny nejtěžší a co Vám naopak pomáhá se s tím vyrovnat?*** Já vždycky s odstupem času, po tejdnu nebo 14 dnech dělám fotoknihu. Dřív nejsem schopná se do toho pustit asi přes ty emoce. Deníček musím udělat předtím a předat jim ho. Ten už nechci pak psát, už ho nechci vidět. Tak to by asi pro mě bylo těžký, vnořit se do jeho deníčku. Když ho předávám, tak deníček den předem dodělávám. Takže potřebuju týden, nebo dva odpočinku. Teda u holčičky, kterou jsme měli 5 týdnů to tak nebylo, tam není takovej stesk vůbec. Musíme věci vyprat, uklidit. To, co je toho dítěte dáváme jemu, protože nám ho to pak hodně připomíná. I pro něj je to důležitý, že má ty vůně a pachy. Doporučuje se, že když je dítě u pěstounů, že by se mu ještě měl nechat náš prací prášek. U prvního nám poradila sociální pracovnice, aby tady máma nechala svůj svetr, peřinu a polštář, aby si dítě zvykalo, spalo

na tom. Bylo to vlastně dobrý, že jemu ty pachy a vůně dodávají bezpečí. Člověk na to jinak nepřijde, když se tím nezabývá, ale je to celkem logický. ***Už jste to asi i zmínila, ale jestli se nějak posunulo se nějak Vaše prožívání odchodu dětí po vícero zkušenostech? Jak?*** Záleží spíš na dítěti. Nikdy to tak nejde naplánovat. Říkáme jen s naší klíčenkou, že jsme zase o krok dále, máme více zkušeností, ale nejde to tak naplánovat.

A co Vám péče o děti v PPPD dává a co Vám bere? Bere mi volnej čas, ale dává mi pocit, že to má smysl. Ještě tím, jak studuju navíc a s tímhle prckem musím chodit do školy každěj tejdén. Dbá se na to, aby tam člověk fyzicky chodil. Takže je to náš maskot ve třídě, chodí všude s náma a teď jsem s ním psala test z práva (smích). Dává mi to teda teď hodně zabrat, je toho moc. Únava, je to náročný a já si to dělám tím studiem. Kdybych brala jen tu péči, tak je to dobrý. Nejvíc energie mi bere jednání s úředníky, kteří jsou někdy nepřijemní, nebo že tohle se tady nebo tam dělá jinak. Někde soudce rozhodne tak, jinde tak. Sociální pracovnice je všude jiná.

Co jste se během tý péče naučila o sobě a o dětech v PPPD? Že jsou každý úplně jiný a maj jiný potřeby. A že mají jinej start do života. Pokud jsou z porodnice, tak mají to, že je matka opustila, pokud se odebíraj z rodiny, tam je tak strašnej zásah do jejich identity. ***O sobě?*** Že ještě mám sílu jim něco dát a že mi to stojí za to v tuhle chvíli.

Kde čerpáte, když Vám dojdou síly? Vždycky říkáme s manželem, že musíme předat dítě a jet na chvíli, alespoň na dva dny někam. To praktikujeme, že vždycky jedeme alespoň na výlet, nebo na večeri a dospíváme. Mě stačí vzít knížku, když mám čas, ale teď při studiu ani to moc nejde. ***A na koho se obracíte, když potřebujete pomoct nebo poradit?*** Teď jak studujeme s vedoucí mojí doprovázející organizace, tak ty věci řeším s ní, nebo s mojí klíčovou pracovnicí. Mám taky skvělý vztah s mamkou nebo s našima dětma. S těmi se taky dá už spousta věcí řešit, nějaký jednoduchý splín, který je moc nezatíží. Naše dcera teď říká, je v devítce, že chce jít na ped'ák na mateřinku a teď to přehodnotila, že by šla na sociální činnost a říká, že bude studovat, aby byla lepší sociální pracovnice, aby se ty děti nedostávaly do špatnejch rodin a do ústavů. To byl teď případ s druhým našim chlapečkem, který byl svěřen dědečkovi bez jakéhokoliv šetření, prostě jen že soudkyně rozhodla. Nad tím nám zůstal rozum stát všem.

Jak si vede realita té PPPD v porovnání s Vašimi očekáváními, která jste měla, než jste do toho šla? Úplně jinak. Co byste pojmenovala jako hlavní? Spolupráce s úřady, krajskými úřady – úplně špatná. Nepropojenost těch věcí. Nemyslím to ve zlém, ale je to problém. Těm řeknou nejsou pěstouni, těm řeknou nejsou děti, protože nemají propojené registry. Sociální pracovníce na ospodech často potřebují umístit dítě a musí volat na příslušný krajský úřad, kterej už má třeba po zavíračce a nezvedne jim telefon. Oni do těch registrů nemůžou. A tohle mi chybí. Náš registr je nějaký celostátní, ale dlouhodobých pěstounů registr není žádný. Takže pokud to kraj nemá v pořádku, tak je má nějaký zapadlý za stolem nebo tak nějak si to představuju ... třeba řeknou pěstounům, že budou čekat roky a pak jim za měsíc volají, že pro ně mají dítě? Tak já si říkám, tyjo! Takže nepropojenost je strašně špatná. A taky jednání s pěstouny, jak s lidma. *Dlouhodobýma?* Obojí, přechodný i dlouhodobý. Měli bychom být na rovnocenné úrovni, protože pečujeme o dítě a oni potřebují ty informace o dítěti. Jednají s námi z nadřazené pozice. Říkají, vy se tady starejte a my vám řekneme, co všechno bude a nebude, což je v pořádku někdy, ale když se nekomunikuje, tak je zle. Nebo když krajskej úředník neviděl ani dítě a pak o něm rozhoduje... jako možná by se měli občas přijet podívat o kom rozhoduju nebo koho chtějí dát do ústavu. *Takže myslíte, že to je v tom systému* ... Celej ten systém je nastavený divně a sociální pracovníce jsou strašně přetížení, a já se jim nedivím, mají velikou agendu. Soudci na rodinný právo – je jich málo a pokud jsou dobří, jdou na trestní. Jedna právnička dělá rodinné právo a dělá ho dobře a říká, jakmile se setkám se soudcem, kterej to dělá dobře, jde pryč často. Oni ani pak nerozhoduju dobře, dítě neviděli.

No a moje skoro poslední otázka, kdybyste znovu stála před volbou, zda se stát pěstounkou na přechodnou dobu, šla byste do toho? Proč? Já bych do toho šla znovu. Otázka, co by řekl manžel. *Myslíte, že manžel to už tedy nedává.* Má to tak na hraně. Ještě to asi dává, ale pokud bychom se dostali do situace, že nám budou volat ohledně děťátka, které v tu chvíli bude někde hodně daleko, bude hodně postižený, tak to třeba nedá. Hlavně já prožívám velkou nejistotu, když předáme dítě, jak dlouho nám dají volno. Teď si domlouváme, kolik volna nám můžou dát. Takže se člověk dohaduje, aby mu dali po 14 měsících alespoň 6 týdnů. Pak čekáme, kdo zavolá, kdy a s čím zavolá. Někdy se bojím. Po poslední zkušenosti se bojím.

*Mám ještě otázku úplně na závěr. Pro Vás je to zřejmě známé, když studujete, ale do jaké míry jsou pro Vás známé pojmy, jako například teorie attachmentu, nebo různé další teorie o tom, jak se k tomu dítěti stavět a jestli to nějak aplikujete do té péče. Já docela běžně, ale myslím, že je to téma, které ani na sociálních školách není tolik známý. Já teď mám zkušenost ze své školy, že i když je sociální, tak tam vnášíme s mou doprovodkou takový věci, který tam do té doby pořádně nebyly. Člověk si říká, to je sociální škola? Že třeba třetí rok vysvětluju němčinářce, co to je. Ona je strašně nadšená a když jsem jí řekla, že jsem pěstoun a navíc, vytáhla jsem si tu otázku na zkoušce, tak jsme se o tom rozpovídaly. A ona se mě ptala, jestli jsme nějak státem kontrolovaný, že děti v ústavěch se mají výborně, proč jsou teda u vás? Spousta lidí, pokud to nevidí na vlastní oči, tak je to nezajímá a porucha attachmentu je taky vůbec nezajímá. Vždyť je to malý dítě, to si nic nepamatuje, na sociální škole, a já, to myslíte vážně?? Oni to fakt myslí vážně. Babička jednoho chlapečka mi řekla, že chce, aby byl u mě do roka, že si mě ještě nebude pamatovat. Oni mají nastaveno, že to dítě má tak malej mozeček, že mu to v tom ústavu nevadí. A někdo dokonce říkal, že kdyby v tom ústavu byla jedna teta na čtyři děti, že je to jak v rodině, kde taky má jedna máma více dětí. Ale jim nedochází, že ty tety se tam střídají. Tam není problém, že má jedna teta 4 děti, ale je problém, že po 8 hodinách přijde jiná teta a to dítě se nemá na koho navázat. Zním jednu holčičku, která má poruchu citový vazby a ta jde ke každému. Když ji brali z ústavu, tak říkali, to je škoda, že nám ji berete, ta je tak hodná, ta ani nezapláče, ani přebalit nechce, vůbec o ní nevíte. A teď je to takový čertík, co doma všechno vytáhá, protože se už za ten měsíc navázala. **A vy máte ještě jako pěstouni školení, tam Vás něco učí, nebo říkají Vám tam o tom něco?** vybírám si víkendový, kvůli manželovi. A tam jo, tam je to super. Dělá to naše klíčová pracovnice, kterou mám ráda. Je to tam to téma jako nadstavba. Ještě Vám ukážu nějaké fotky... **Tak toto je za mě konec oficiálního rozhovoru, moc děkuju!***